

Ola Krekvik

Forsvarets samvirke med afghanske styrker

Dilemmaer og utfordringer

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER

SKIPPERGATA 17C, 0152 OSLO, NORGE

Institutt for forsvarsstudier (IFS) er en del av Forsvares høyskole (FHS). Som faglig uavhengig høyskole utøver FHS sin virksomhet i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, pedagogiske og etiske prinsipper (jf. Lov om universiteter og høyskoler § 1-5).

Direktør: Professor Rolf Tamnes

Oslo Files on Defence and Security tar sikte på å være et fleksibelt forum for studier innenfor instituttets arbeidsområder. Alle synspunkter, vurderinger og konklusjoner som fremkommer i denne publikasjonen, står for forfatteren(e)s egen regning. Hel eller delvis gjengivelse av innholdet kan bare skje med forfatterens samtykke.

Redaktør: Anna Therese Klingstedt

NORWEGIAN INSTITUTE FOR DEFENCE STUDIES (IFS)

SKIPPERGATA 17C, 0152 OSLO, NORWAY

The Norwegian Institute for Defence Studies (IFS) is a part of the Norwegian Defence University College (FHS). As an independent university college, FHS conducts its professional activities in accordance with recognised scientific, pedagogical and ethical principles (pursuant to the Act pertaining to Universities and University Colleges, section 1-5).

Director: Professor Rolf Tamnes

Oslo Files on Defence and Security aims to provide a flexible forum for studies within the fields of activity of the Norwegian Institute for Defence Studies. All views, assessments and conclusions which appear in this publication are the author's own. The author's permission is required for any reproduction, wholly or in part, of the contents.

Editor: Anna Therese Klingstedt

07

Ola Krekvik

Forsvarets samvirke med afghanske styrker

Dilemmaer og utfordringer

FORFATTEREN

Ola Krekvik (f. 1983) er yrkesoffiser og har en grad fra masterprogrammet Peace and Conflict Studies ved Universitetet i Oslo 2011. Han har også gått Hærens krigsskole, og har en bachelor i militære studier. Krekvik har tjenestegjort som troppssjef i Ingeniørbataljonen, og som kompanisjefsmentor i Norges første Operational Mentor and Liaison Team (OMLT) for den afghanske hæren på bataljonsnivå.

ENGLISH SUMMARY

This study analyses the challenges Norwegian officers face in handing over the responsibility for security in Afghanistan to the Afghan National Security Forces. By reviewing the literature on state-building in war-torn societies and military advising it investigate the ethical dilemmas and practical challenges of working alongside Afghan forces, and the cultural challenges of living and operating close to the indigenous people. Qualitative interviews with ten Norwegian officers who have worked closely with Afghan forces are analysed. The study shows that despite the many challenges described in literature, few are perceived as insurmountable by Norwegian officers, with the exception of situations in which civilian lives are at risk because of illegal or unethical behaviour by the Afghan forces.

The biggest problems arise, the study argues, from the unethical treatment of civilians in these operations. It also argues that the literature on state-building operations underestimates the ethical challenges of having to support and legitimise the actions of local forces, especially when it comes to protecting civilians. Finally, some Norwegian officers seem to prefer high-intensity operations in Afghanistan rather than peace-building missions of lower intensity and a less conspicuous role.

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER Norwegian Institute For Defence Studies

ISSN 1504-6753

© Norwegian Institute for Defence Studies info@ifs.mil.no – ifs.forsvaret.no

INNHold

INNLEDNING	7
STATSBYGGENDE OPERASJONER OG MILITÆR RÅDGIVNING	11
FUNN OG ANALYSE – INTERVJUER AV MILITÆRE RÅDGIVERE	25
KONKLUSJON	53
SLUTTNOTER	57
LITTERATUR	59

Forkortelser

ANA	Afghan National Army
ANSF	Afghan National Security Forces
ANP	Afghan National Police
ISAF	International Security Assistance Force
OMLT	Operational Mentoring and Liaison Team
PRT	Provincial Reconstruction Team

Innledning

Krigen i Afghanistan har pågått i over ti år. Fra 2009 ble sikkerhetssituasjonen betydelig forverret også i nordområdene, hvor det norske styrkebidraget har hatt sitt tyngdepunkt de siste årene. Som resultat av den vanskelige sikkerhetssituasjonen og synkende oppslutning om krigen, dreide den internasjonale og norske Afghanistan-politikken mot at afghanerne, ved hjelp av Vestens sivile og militære innsats, skal settes i stand til selv å ivareta sikkerheten i eget land. Fra 2009 fikk derfor militær rådgivning og operasjoner side om side med afghanske styrker økt oppmerksomhet. Nato planlegger at de afghanske styrkene kan overta sikkerhetsansvaret i landet ved utgangen av 2014 (Nato 2010); dette er i praksis alliansens uttrekkningsstrategi. Den norske Afghanistan-politikken følger i samme spor. Norske myndigheter skal "bygge afghansk kapasitet og eierskap, med sikte på gradvis overføring av større ansvar til afghanske myndigheter" (Forsvarsdepartementet 2009). Dette anses som en helt sentral del av innsatsen for å stabilisere Afghanistan. Det norske militære bidraget "dreies gradvis mer over til partner- og mentorstøtte til afghanske styrker" (Faremo 2010b) for å implementere denne politikken.¹ I praksis betyr dette at norske militære offiserer i større grad enn før har vært brukt som rådgivere for de afghanske styrkene. Denne studien ser nærmere på erfaringene til et utvalg av dem.

Å bygge stabilitet og statlige institusjoner i samfunn revet opp av krig er ekstremt komplisert. Operasjoner med militære styrker i Somalia, Sudan, Irak, Afghanistan og på Balkan vitner om at det tar tid og krever store ressurser å gjenreise samfunn preget av konflikt, og man risikerer å mislykkes. Utenlandsk assistanse og militærmakt blir ofte sett på som påtrengende, uansett hvor velmenende den er. Samtidig er behovet for sikkerhet stort, voldsnivået høyt og institusjoner til å håndheve lov og orden ofte fraværende. Å hjelpe en fersk, mindre trent og dårligere utrustet afghansk sikkerhetsstyrke til overta en operasjon hvor Vesten selv ikke har lyktes de siste årene, er utfordrende. De internasjonale styrkene skal drive komplekse operasjoner og samtidig trene sikkerhetsstyrker som på kort tid skal håndtere den svært krevende konflikten i Afghanistan.

Det er knyttet noen grunnleggende dilemmaer til det å bygge fred og stabilitet med militærmakt, samt overlate ansvaret til lokale myndigheter i et krigsherjet land. Ifølge Norges utenriksminister, vil “‘afghanisering’ også innebære at de løsninger som blir valgt ikke nødvendigvis vil være de samme som vi gjerne foretrekker” (Støre 2009). Dilemmaer oppstår hvis “afghanske løsninger”, som nødvendigvis må prioriteres, er uetiske i norske øyne. For eksempel viser denne studien at afghanske styrker opererer på måter hvor de kan skade sivilbefolkningen, seg selv, eller det langsiktige målet med operasjonen. Samtidig opplever norske offiserer at det er svært viktig å delta i og støtte de afghanske operasjonene, til tross for korrupsjon og uetisk oppførsel. Norges forsvarsminister påpeker et annet dilemma ved å si at “vi må bygge, ikke erstatte, afghansk kapasitet” (Faremo 2010a). Er det problematisk for norske offiserer å støtte afghanske styrker med kampfly og medisinsk helikopterstøtte, en kapasitet de ikke vil ha når vi trekker oss ut? Det er grunn til å tro at disse dilemmaene oppleves som svært vanskelige for de norske soldatene og offiserene som daglig implementerer Norges utenrikspolitikk på bakken i Afghanistan. De arbeider tett med mennesker med en vesentlig annerledes bakgrunn og utdanning enn seg selv. Å bo, leve, samarbeide, og til og med slåss, side om side med en lokal styrke som tilhører en fremmed kultur, skaper sannsynligvis også utfordringer. Å akseptere afghanske løsninger, som ikke nødvendigvis er de samme som vi foretrekker, kan være problematisk for de som arbeider i en rådgivningsrolle. Spørsmålet som stilles i studien er derfor hvilke utfordringer opplever norske offiserer i Afghanistan i sitt samvirke med de afghanske sikkerhetsstyrkene?

Det er minst to grunner til at dette er et viktig tema å undersøke. For det første er dette en viktig del av norsk utenrikspolitikk. Utfallet av krigen i Afghanistan vil være av stor betydning for Norge, Nato og hele den vestlige verden – i tillegg til afghanerne selv. Derfor er det viktig å øke vår kunnskap om denne typen operasjoner, og synliggjøre hvilke roller Forsvaret kan spille i implementeringen av norsk utenrikspolitikk. Samvirke med lokale styrker er en ny rolle for Forsvaret, og mange norske militære avdelinger og offiserer i Afghanistan kan komme til å møte slikt samarbeid i større eller mindre grad. I tillegg kan man møte liknende utfordringer i andre operasjoner: Nato, EU og FN bidrar i operasjoner med støtte og oppbygging av lokalt politi og sikkerhetsstyrker, for eksempel på Balkan og i Sudan. For det andre er trening og samarbeid med lokale styrker et lite belyst tema i internasjonal forskning på såkalte statsbyggende operasjoner. Tidligere forskning har primært fokusert på hvilken rolle utenlandske militære styrker kan fylle alene i slike operasjoner, ikke i samarbeid med lokale styrker. Med fokus på offiserenes samarbeid med lokale styrker om lov, orden og sikkerhet, søker studien å bidra til å øke kunnskapen om denne siden av statsbygging i samfunn sterkt preget av krig og konflikt.

For å belyse fenomenet militær rådgivning, samt få en indikasjon på hvilke utfordringer offiserer kan møte i slike operasjoner, er det naturlig å vende blikket mot tidligere forskning på området. Studien starter med en gjennomgang av internasjonal litteratur om statsbyggende operasjoner generelt, og litteratur om militær rådgivning spesielt. Utfor-

dringene beskrevet i denne litteraturen kan grovt deles inn i dilemmaer i statsbyggende operasjoner, problemer av mer praktisk karakter, og kulturelle utfordringer. Spørsmålene til respondentene er i hovedsak basert på disse tre kategoriene.

Kapittel tre introduserer og analyserer funnene fra intervjumaterialet, med sitater fra respondentene for å billedliggjøre opplevelsene deres. Selv om slike samtaler vil være forskjellige fra intervju til intervju, stod to intervjuer i sterk kontrast til det øvrige data-materialet. Disse to blir presentert i slutten av kapitlet for å vise den store variasjonen i opplevelsen hos offiserene. Avslutningsvis vil siste kapittel forsøke å løfte blikket ut over Forsvarets deltakelse i Afghanistan for å se blant annet hvorfor offiserer har opplevd interaksjon med lokalbefolkningen så annerledes i en liknende operasjon på Balkan. Studien hevder at det er fundamentale forskjeller mellom disse operasjonene, når det gjelder inntrykket offiserene får av menneskene de kommer for å støtte.

Statsbyggende operasjoner og militær rådgivning

Det er forsket mye på statsbyggende operasjoner i konfliktområder, og det finnes en anseelig mengde litteratur om militær rådgivning. Men litteraturen setter sjelden disse to temaene i sammenheng – de to fagfeltene er som oftest behandlet separat, og få har studert militær rådgivning i slike operasjoner. I det følgende gis en oversikt over tidligere forskning på stats- og fredsbyggende operasjoner generelt og militær rådgivning og trening av lokale styrker spesielt. Innsiktene fra litteraturen brukes til å sette sammen et mer fullstendig bilde av utfordringene offiserene kan møte i en rådgiverrolle.

Litteraturen kan grovt deles inn i to hovedgrupper: Den akademiske litteraturen om stats- og fredsbygging i krigsherjede områder beskriver en rekke dilemmaer som oppstår når man bruker eksterne styrker til å stabilisere et samfunn og bygge statlige institusjoner. Dette er et komplekst tema på et høyt abstraksjonsnivå. På bakgrunn av denne litteraturen presenteres fire dilemmaer militære rådgivere risikerer å stå ovenfor. Den andre gruppen av litteratur handler om militær rådgivning, har et militært tilsnitt og er noe annerledes enn litteratur om statsbyggende operasjoner: Tekster skrevet av eller for offiserer og fagmilitære fokuserer ofte på “lessons learned” (overførbare erfaringer) og implikasjoner for trening, seleksjon og fremtidige operasjoner, i stedet for en akademisk dybdeanalyse og problematisering av utfordringene. Et av de største forskningsprosjektene gjort på militære rådgivere noensinne, RAND-studien fra Vietnam i 1965,² ble innledet nettopp for å “foreslå tiltak for å forbedre forholdet, slik at vietnamesiske militære styresmakter vil bli mer villig til å forstå, akseptere og handle på bakgrunn av amerikanske råd” (forfatterens oversettelse) (Hickey 1965, 1). Bidragene består i stor grad av “råd for rådgivere”, for eksempel håndbøker og historiske erfaringer fra slike operasjoner, og presenterer problemer av mer praktisk natur. På bakgrunn av denne litteraturen vil tre kategorier utfordringer bli presentert: Først utfordringer forbundet med hvilken kompetanse man trenger som militær rådgiver, deretter praktiske utfordringer direkte knyttet til

egenskaper ved de afghanske styrkene; og til sist utfordringer ved å leve og operere tett på mennesker fra en fremmed kultur.

DILEMMAER I STATSBYGGENDE OPERASJONER

De siste årene har det oppstått en stor mengde litteratur om statsbygging i samfunn revet opp av krig og konflikt. Den inkluderer litteratur om fredsbyggende operasjoner (Berdal 2009; Bellamy et al. 2004), statsbygging i fragmenterte og såkalte mislykkede stater (Ayoob 1996; Chabal and Daloz 1999; Paris and Sisk 2009), komponenter av statsbygging som valgsystemer og ordninger for maktfordeling (Rothchild and Roeder 2005; Blanc et al. 2006) og spesifikke utfordringer med statsbygging i Afghanistan (IISS 2009; Suhrke 2009; Stephenson et al. 2010). En fellesnevner for disse operasjonene (og litteraturen) er de uklare skillene mellom “krig” og “fred”, “konflikt” og “post-konflikt” (Berdal 2009, 24). I boken *The Dilemmas of Statebuilding: Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations* oppsummerer Paris og Sisk (2009) mange av motsetningene og dilemmaene i statsbyggende operasjoner. Ifølge forfatterne finnes det noen konstante og uforanderlige motsetninger knyttet til ideen om å bygge en stat med ekstern assistanse. Disse motsetningene manifesterer seg som en rekke konkrete dilemmaer utøvere av statsbygging må streve med (Paris and Sisk 2009, 306). Ifølge Berdal er “avveining, prioritering og besværlige kompromisser mellom disse [kortsiktige og langsiktige] målsetningene ikke mulig å unngå” (2009, 22).³ I statsbyggende operasjoner er langsiktig kapasitetsbygging av en ofte svak sikkerhetssektor et kritisk mål for å oppnå stabilitet på lang sikt (Berdal 2009, 20,120). Det er derfor sannsynlig å anta at norske offiserer som skal gjennomføre en del av statsbyggingen, vil møte noen av disse dilemmaene i arbeidet med å bygge opp afghanske sikkerhetsstyrker.

Før dilemmaene beskrives bør noen presiseringer gjøres: Først og fremst bør ordet “dilemma” brukes med omhu. Paris og Sisk definerer dilemmaer som “problemer som utelukker enkle løsninger fordi de representerer valg mellom flere motstridende moralske imperativer” (2009, 306). Videre er en “utfordring” underordnet et dilemma, altså fortsatt et vanskelig problem, men med mindre motstridende løsninger. I tillegg kan temaene lett oppfattes som politiske og ikke praktiske problemer, og dermed ikke et anliggende for offiserer i felten. Det er ikke alltid tilfelle. Flere av disse dilemmaene, for eksempel hvor mye våpenstøtte man skal gi afghanske styrker, er problemstillinger militære rådgivere må forholde seg til daglig. Militære rådgivere er de som må “leve med motsetningene på bakken, daglig, og som må leve med dem i etterkant” (Simons 2003, 129). En rekke dilemmaer er beskrevet i Paris og Sisk sin bok og i litteraturen for øvrig, men her er kun dilemmaene som de norske offiserene kan tenkes å oppleve tatt med.⁴ De er også utledet fra kompliserte mekanismer i konfliktfylte samfunn, og slike dilemmaer kan både påvirke og flyte over i hverandre. Å skille mellom dem er en noe kunstig og akademisk øvelse, men likevel nyttig for analytiske formål.

BEHOV PÅ KORT SIKT OG MÅLSETNINGER PÅ LANG SIKT

De mest omtalte dilemmaene i litteraturen er ofte forårsaket av spenningen mellom på den ene siden behovet for fysisk sikkerhet på kort sikt, og på den andre siden politiske målsetninger på lenger sikt (Berdal 2009, 21; Paris and Sisk 2009, 306). For eksempel er statsbygging av natur et langsiktig prosjekt, men motstridende press og mekanismer virker mot langsiktighet: Lokalbefolkningen vil forvente rask forbedring av levestandarden som resultat av utenlandske styrkers tilstedeværelse, og tung tilstedeværelse kan i seg selv skape fiendtlighet. En dårlig sikkerhetssituasjon og sivilbefolkningens lidelser får både lokale og internasjonale aktører til å kreve synlig og rask fremgang. Valg kan holdes tidlig og sikkerhetstiltak settes i gang fort, men det tar tid å konsolidere politiske institusjoner, administrativ kapasitet og et system for å opprettholde lov og orden (Paris and Sisk 2009, 307).⁵ I mellomtiden kan valg og tiltak for å bedre stabiliteten og fremme utvikling ofte øke voldsnivået midlertidig og virke kontraproduktivt, altså mot operasjonens langsiktige målsetninger.

Litteraturen sier lite om hvilke konkrete dilemmaer man kan forvente på bakken, men motsetningene mellom behov på kort og lang sikt beskrives som så fundamentale at de i seg selv er verdt å undersøke. Vi kan se for oss en daglig konflikt mellom langsiktig oppbygging av afghanske styrker og arbeidet med stabilitet og sikkerhet på kortere sikt. En forverret sikkerhetssituasjon eller mislykkede operasjoner kan oppleves som fremgang for en militær rådgiver, så lenge de afghanske styrkene blir bedre. På den annen side kan stor fremgang hos de afghanske styrkene føles både frustrerende og kontraproduktivt hvis operasjonene de gjennomfører i sum skaper et økt konfliktnivå på kortere sikt. Norske offiserer kan måtte velge mellom å støtte afghanske operasjoner, som kan hindre stabilitet på kort sikt men som gjør de afghanske styrkene bedre på lang sikt, eller ikke støtte slike operasjoner, svikte i rollen som rådgivere og få en mindre erfaren afghansk styrke ved neste korsvei. Med bakgrunn i dette dilemmaet er det interessant å spørre om hvorvidt offiserene har opplevd at innsatsen deres på kort sikt kunne oppleves kontraproduktiv i forhold til operasjonens langsiktige målsetninger.

AVHENGIGHETSDILEMMAET

Avhengighetsdilemmaet blir beskrevet av Paris og Sisk som en fare for at det samfunnet man opererer i blir avhengig av det internasjonale nærværet (2009, 308). I statsbyggen- de operasjoner kan store strømmer av ekstern hjelp og ekspertise i alle ledd skape institusjoner som må ha fremtidig støtte og bistand for å fungere; det kan virke mot hensikten om overgang til selvstyre. Den store tilførselen av penger, utstyr og økt militær støtte til de afghanske sikkerhetsstyrkene vil, uunngåelig nok, skape noen avhengighetsmønstre som kan forsinke, eller i verste fall reversere, Natos strategi om å overlate sikkerhetsansvaret til afghanske institusjoner. For eksempel økte afghanske bakkestyrkers avhengighet av flystøtte som en konsekvens av at opprøret eskalerte fra 2005 til 2007 (Giustozzi 2008).⁶ Den afghanske hæren har verken personell eller ressurser til å selv håndtere slik

flystøtte, det er heller ikke sannsynlig at de vil få det i nærmeste fremtid. Flystøtte blir ledet og administrert av militære rådgivere, det samme gjelder ofte helikopterstøtte for evakuering av sårede. Utenlandske styrker innehar både kunnskap og kapasiteter de afghanske styrkene før eller senere må klare seg uten. Militære rådgivere forsøker å fremme afghansk, bærekraftig selvstendighet i kamp og under stridsmessige forhold. Men å la de lokale styrkene "lære av sine feil" har en høy pris i krig. Militære rådgivere kan bli satt i en situasjon hvor de må hjelpe de lokale styrkene i kamp, men ikke så mye at de blir avhengige av fremtidig støtte. I lys av de vanskelige valgene som kan oppstå i slike situasjoner, kan man spørre om militære rådgivere har opplevd å måtte støtte de afghanske styrkene på en måte som kunne gjøre dem mindre i stand til å operere selvstendig på lenger sikt.

UETISK ELLER ULOVLIG OPPFØRSEL AV DE LOKALE STYRKENE

Legitimitet i lokalbefolkningen er absolutt kritisk for militære styrker, både lokale og utenlandske, i operasjoner som skal stabilisere et samfunn i konflikt (Berdal 2009, 97). For de som engasjeres i statsbygging er det ikke uvanlig å oppleve at de lokale styrkenes etiske standarder er i konflikt med de verdiene man selv er der for å fremme. Forskjeller i verdsettelse er ikke et dilemma i seg selv. Dilemmaet oppstår hvis en militær rådgiver må ta avgjørelser som kan utfordre og krenke hans eller hennes egne verdier og overbevisninger. Dette er vanskelige avgjørelser som kan føre til både praktiske og etiske utfordringer. Plyndring av sivile og korrupsjon er to eksempler som kan illustrere problemet.

Afghanske sikkerhetsstyrker har i noen tilfeller stjålet mat, husdyr og plyndret sivile under operasjoner, noen ganger med velsignelse fra sine afghanske offiserer. Tapet av en geit eller ku kan være kritisk for overlevelsessjansen til en gjennomsnittlig afghansk familie. Det er åpenbart at slik ulovlig og uetisk oppførsel tærer på legitimiteten til både ISAFs og afghanske styrker, spesielt i lokalbefolkningens øyne. Men plyndring av sivile er verken lett å avdekke eller stanse. I andre sammenhenger kan disiplinen i den afghanske hæren være særdeles hard, og innebære hensynsløs og voldelig avstraffelse av soldater, noe som også kan oppleves som uetisk for militære rådgivere. Korrupsjon er et annet eksempel på et utbredt problem i ANSF, som har eskalert i omfang på grunn av økt tilstedeværelse av afghanske styrker blant sivilbefolkningen (Giustozzi 2009, 39). Militære rådgivere kan oppleve korrupsjon som uetisk i seg selv, og støtter oppbyggingen av en institusjon som må unngå korrupsjon for oppnå legitimitet. Samtidig må de som samarbeider med afghanere ofte tolerere noe korrupsjon, for eksempel for å opprettholde et godt samarbeid med den afghanske samarbeidspartneren, for å starte opp lokale prosjekter, eller "få noe gjort" i et samfunn hvor korrupsjon snarere er regelen enn unntaket.

Å konfrontere sin afghanske motpart med slike vanskelige saker kan utvanne tilliten man er avhengig av. I tillegg kan ikke alltid militære rådgivere gripe inn i soldatenes handlinger, siden de stort sett ikke har myndighet over eller kan kommandere sin motpart eller motpartens militære avdeling (Ramsey 2006a, 155,161,165). De skal oppfordre og sette de afghanske offiserene i stand til å selv ta ansvar for sine soldaters gjerninger.

Å gå utenfor tjenesteveier og kommandolinjer ved å irettesette andres underordnede er problematisk og blir sjelden satt pris på av noen offiserer, uavhengig av nasjonalitet.

Kjernen i dette dilemmaet er at lokal styrker kan finne på å gjøre ting man ikke liker, til og med fordømmer, og som kan ødelegge legitimiteten til både rådgiveren og den som mottar råd. Rådgiveren kan føle seg forpliktet til å opprettholde sine etiske standarder og hindre slike handlinger. De er tross alt mennesker som vil måtte leve med beslutningen om å bryte inn eller å la være. Samtidig er de avhengige av å opprettholde et fungerende arbeidsforhold med sin afghanske motpart. Det er derfor viktig å spørre norske offiserer om de har måttet støtte, eller latt være å gripe inn overfor, handlinger utført av afghanere som var i strid med egne moralske prinsipper.

VESTLIGE MILITÆRE PRINSIPPER ELLER "THE AFGHAN WAY"?

Et potensielt dilemma er at militære rådgivere både skal arbeide for å fasilitere "the Afghan way", altså fremheve afghanske løsninger og beslutninger i alle ledd, og samtidig jobbe etter egne militære retningslinjer. Oppbyggingen av de afghanske styrkene, spesielt hæren, er fundert på vestlige militære doktriner (Mathiesen 2009, 37). Utenlandske prosedyrer, strategier og målsetninger kan oppleves som unaturlige og fremmede for lokale styrker med en fundamentalt annerledes militær tradisjon. Ett eksempel kan være hvordan man skal bekjempe opprøret, siden den afghanske hæren tilsynelatende mangler kompetanse på slike operasjoner (Giustozzi 2009, 41). Opprørsbekjempelse som militær strategi bygger på en integrert, sivil og militær innsats for å skape sikkerhet for lokalbefolkningen og vinne deres støtte. "Rydde", "holde" og "bygge" er faser i opprørsbekjempende operasjoner. Militære styrker skal "rydde" et område for opprørere (fjerne opprørerne), holde området over tid og skape rom for den siste fasen; bygge opp det sivile samfunnet gjennom utvikling og forbedret styresett (US Army 2006, 5-18).

Norske offiserer har rapportert at den afghanske hæren (ANA) synes å foretrekke den offensive "rydde-fasen" foran neste fase hvor man holder området over tid.⁷ Å holde et geografisk område kan være risikofyllt, det krever ofte et stort antall soldater, og det forutsetter avdelinger med stridsutholdenhet til å forsvare området over lengre tid. Det kan også anses som mindre prestisjefyllt enn å angripe en fiende i offensive operasjoner. Store forsvarsoperasjoner krever også god logistisk støtte, og logistikken en av ANAs store mangler. Hvis de afghanske styrkene gjennomfører en offensiv operasjon og må trekke seg ut før effekten er oppnådd i området, kan det virke mot sin hensikt i arbeidet med å oppnå lokal støtte og legitimitet i befolkningen.

Dilemmaer kan oppstå når afghanske myndigheter initierer og gjennomfører operasjoner som virker mot sin hensikt fra et vestlig perspektiv, og som svekker i stedet for å øke støtten i befolkningen. Militære rådgivere skal støtte opp om afghanernes planlegging og operasjoner de gjennomfører, men samtidig jobbe for det overordnede målet å bekjempe opprøret gjennom å vinne lokal støtte og legitimitet. Man kan derfor spørre om rådgiverne har opplevd å måtte velge mellom å støtte afghanske operasjoner og taktiske

beslutninger, eller å ikke støtte slike operasjoner, for å handle i tråd med den overordnede hensikten med oppdraget.

LITTERATUR OM MILITÆR RÅDGIVNING

Litteraturen om militær rådgivning kommer fra mange hold, blant annet militær og sivil forskning, biografier, kvantitative studier av soldater og offiserer, historiske analyser og militære erfaringsrapporter. Bøkene *Advising Indigenous Forces* (2006a) og *Advice for Advisors* (2006b) av Robert D. Ramsey gir et helhetlig bilde av studier om amerikanske avdelinger i samvirke med lokale styrker. Bøkene bygger på artikkelsamlinger og case-studier, hvor flere forfattere analyserer trening av lokale styrker i Vietnam, Korea, El-Salvador og Irak. Disse konfliktene har på mange måter skilt seg fra hverandre, også fra konflikten i Afghanistan. Men utfordringen rådgiverne står ovenfor – å etablere et effektivt arbeidsforhold med sin motpart for å forbedre de lokale styrkenes evne til å håndtere sikkerhetsproblemene – er den samme. Som nevnt fokuserer litteratur med et militært opphav ofte på erfaringer og implikasjoner for trening og fremtidige operasjoner i stedet for forklaringer og dybdeanalyse av utfordringer rådgiverne møtte. Forfatterne konsentrerer seg stort sett om hvordan man kan løse en utfordring fremfor å spørre hvorfor utfordringen oppstår. Derfor presenterer litteraturen ofte helt konkrete lister over hva man skal gjøre og ikke gjøre (“dos and don’ts”) for å lykkes i samvirket med lokale styrker, her noen eksempler fra Ramseys bok:

Rådgi motparten tydelig, men ikke gi ordre til avdelingen hans.
 (“Ten Commandments for KMAG Advisors”, Korea, 1953)

Unngå å fornærme Vietnamesere ved å vise misnøye med deres mat, skikker, eller deres levesett.
 (“Role of the Individual”, Vietnam, 1962)

Snakk i fraser og med korte setninger [...] oppretthold samme moral og de etiske standarder i Vietnam som hjemme [...] Glem aldri at du kan måtte gå i kamp med din [lokale] styrke [...] Ikke sammenlign lønn.
 (“Advisor ‘Dos and Don’ts’”, Vietnam, 1962)

Understrek fordelene med gode relasjoner mellom sivile og militære [...] Ikke forvent å bruke vestlig målestokk for ærlighet og moral. De samme verdiene gjelder ikke [...] Bo så tett på som mulig de du gir råd, men ikke “bli en innfødt”.
 (“21 Recommended Practices in Working with Counterparts”, US Army Special Forces, 2001)⁸

Disse listene er mange og omfattende, de omhandler alt fra grunnleggende overlevelses-teknikker til mer kompliserte kulturelle utfordringer. De kan virke trivielle og gjentakende, men de er på mange måter den destillerte visdommen fra feltrådgivere, en kunnskap som ikke er nedfelt i militære doktriner (Ramsey 2006a, 1).

Litteraturen peker også på begrensninger i militær rådgiving. Den amerikanske majoren David H. Marshall, tidligere rådgiver for den irakiske nasjonalgarden, illustrerer dette ved et forsøk på å etablere en profesjonell, irakisk eliteavdeling av kommandosoldater:

Korrupsjon og frykt hadde gjennomsyret kommandoavdelingen [...] Alt i alt stod vi igjen med én offiser og tre soldater som var villige til å bli igjen og slåss [...] Som vi erfarte er trening, utstyr og organisering rett og slett ikke nok (Marshall 2006, 60).

Selv om Marshall og de øvrige rådgiverne la ned en omfattende innsats, nærmest deserterte de irakiske kommandosoldatene, til tross for intens og rigid amerikansk trening. Rådgiverne forklarer det med at "vi kan ikke gjøre om på [samfunnets] innflytelse og korrupsjonen som har eksistert i hundrevis av år" (Marshall 2006, 60). Litteraturen følger et mønster her: den peker på forslag til ting man må gjøre og overhodet ikke gjøre, og når de som mottar råd ikke handler i overensstemmelse med rådene, viser litteraturen ofte til kulturelle forskjeller som årsak. Vi skal komme tilbake til en rekke av disse kulturelle utfordringene i Afghanistan, men først se på noen av hovedutfordringene beskrevet i litteratur om militær rådgiving. Disse er knyttet til de moralske dilemmaene diskutert tidligere, men er av mer praktisk karakter.

KOMPETANSE HOS MILITÆRE RÅDGIVERNE

Hvilken kompetanse blir ansett som viktigst for en militær rådgiver? Litteraturen tar to retninger og diskuterer hvorvidt militære, tekniske ferdigheter eller forståelse for andre kulturer er den viktigste kvaliteten. Forfatterne er delt i synet på hva som er viktigst av 1) å håndtere det militære "håndverket" eller 2) evne til å etablere tillit hos mennesker fra andre kulturer. Mens flere forfattere fastholder "profesjonell kompetanse" som førsteprioritet (Hickey 1965, 172), er det mange tekster som trekker frem amerikanernes manglende kulturforståelse i slike operasjoner. Det blir beskrevet som deres største forbedringsbehov, og et stort hinder for å etablere et personlig tillitsforhold, spesielt i Vietnam (Westerman 2008, 144).⁹ Hvordan kan dette knyttes til norske militære rådgivere? De to kompetanseområdene blir diskutert i to norske studier om militær rådgiving i Afghanistan. På bakgrunn av intervjuer av norske mentorer i Afghanistan, peker Nygaard på utfordringene med å balansere grunnleggende militære soldatferdigheter og "trening i å være mentor" (2009, 67). Basert på intervjuer med norske mentorer fra OMLT på brigadenivå, hevder Haug at kulturforståelse og personlig troverdighet er viktigere enn teknisk og taktisk kyndighet (2009, 110).

Der er viktig å huske at militære rådgivere må, som en konsekvens av at de opererer ute på bakken i et stridsmiljø, beherske en del militære ferdigheter. Både for selv å overleve, for å lede sine egne soldater i en kampsituasjon, eller for å støtte de lokale styrkene. Militære basisferdigheter kan derfor betraktes som altoverskyggende viktig, uten slik kunnskap overlever man ikke. Men hvis de norske offiserene var meget godt forberedt på kamp og stridssituasjoner, kan de kulturelle utfordringene ha følt tilsvarende utfordrende. Videre er rådgivere avhengige av et gjensidig tillitsforhold med sin motpart, både under planlegging og i felt, og hvordan etablerer man slik tillit? Med dette som bakteppe er det interessant å spørre hva offiserene selv opplevde som viktigst; militærfaglig ekspertise eller personlige evner til å etablere et tillitsforhold på kryss av kulturer? Og hvordan etablerte offiserene et slikt tillitsforhold?

SPRÅK OG SITUASJONSFORSTÅELSE

Språk og ulik situasjonsforståelse blir også fremhevet som vesentlige problemer i litteraturen om militær rådgiving. Utenlandske avdelinger er stort sett avhengige av tolker for å kommunisere, og i tillegg snakkes det flere språk internt i de afghanske styrkene. Det er ikke vanskelig å se for seg at enkelte militære ord og uttrykk kan ha forskjellige betydninger og skape misforståelser når samtalen skal gå gjennom en tolk, ofte via flere språk. For eksempel kan ordet "amaliyaat", som betyr "operasjon" på dari, tilsynelatende ha to fundamentalt forskjellige betydninger. Det kan bety avgjørende strid – å finne og drepe fienden, eller militær tilstedeværelse for å opprettholde ro og orden, en defensiv operasjonsmodus (Nygard 2009, 27). Imidlertid hevder norske militære tolker at "amaliyaat" tilsvarer ordet "operasjon", og for både engelsk, norsk og dari kreves flere ord for å beskrive hvilken type operasjon det dreier seg om.¹⁰ Selv om ordene er like, er potensialet for misforståelser til stede.

Ulik situasjonsforståelse mellom rådgiveren og hans motpart kan komme av språkproblemer, at norske og afghanske offiserer oppfatter trusselbildet i felt forskjellig, eller at de har tilgang på svært ulik etterretning og informasjon. På bakgrunn av litteraturens understrekning av dette som vesentlige utfordringer, kan man spørre om hvorvidt språkproblemer og ulik forståelse av situasjonen på bakken kunne være et vesentlig hinder i samarbeidet mellom norske rådgivere og deres afghanske motparter.

UTFORDRINGER KNYTTET TIL DE AFGHANSKE STYRKENE

Flere forskere, blant andre Antonio Giustozzi, har pekt på en rekke utfordringer i den afghanske hæren: analfabetisme blant soldater, korrupsjon, skiftende lojalitet blant militære ledere, etniske skillelinjer og etniske konflikter, og lav stridsmoral (2009). Slike utfordringer bygger på sosiale, utviklingsmessige problemer som er langt fra hva en militær rådgiver kan endre på, men problemene kan fortsatt innvirke på jobben han er satt til å gjøre.

For eksempel finnes det ANA-offiserer som er tilknyttet ulike, rivaliserende nettverk innenfor Hæren. Det kan være nettverk mellom tidligere mujaheddin-krigere, tidligere

pro-Sovjet-offiserer, støttespillere til maktaktører som Jumbesh-krigsherren Dostum eller den tidligere stabssjefen i Hæren, Bismillah Khan. En offiser i det norske PRT uttalte at det opplevdes som å måtte samarbeide med “de minst verste kjeltringene”.¹¹ Slike nettverk og allianser er svært vanlige i det afghanske samfunnet, også i statlige institusjoner, og kan gå på kryss og tvers av de formelle kommandolinjene. Siden andre utenlandske rådgivere har rapportert at de bruker mye tid på å håndtere skiftende lojalitet og intern rivalisering mellom nettverkene (Giustozzi 2009, 39), er det interessant å spørre om dette også gjelder for de norske rådgiverne.

Etniske skillelinjer er også en faktor som kan skape utfordringer for statsbyggingen. For eksempel er den pashtunske delen av befolkningen dårlig representert i de afghanske sikkerhetsstyrkene (Giustozzi 2009, 38; Caldwell 2010, 10). I Faryab provins, hvor de norske styrkene opererer, er det mye som tyder på at manglende pashtunsk representasjon (eller ekskludering av pashtunere) både i statsbyggingen generelt og sikkerhetsstyrkene spesielt, er en destabiliserende faktor (Lurås 2010, 4; Solberg 2010). I tillegg kan etniske skillelinjer innenfor styrkene skape skiftende lojalitet, allianser, og til og med språkproblemer, men det er delte meninger om hvorvidt dette er et problem. Noen rådgivere mener at forskjellige etniske grupper innenfor ANA gir en mer kompetent styrke og bedre integrering av soldater på tvers av etnisitet og stammer (Byrom 2008, 208).

Kampmoralen i de afghanske styrkene har ofte blitt betegnet som varierende og svært utfordrende å håndtere. Det er høy slitasje på troppene og et stort antall soldater med ulovlig fravær, som igjen fører til hyppige utskiftninger og mange ubemannede stillinger. Desertering, eller ulovlig fravær, kan være et resultat av skiftende lojalitet, soldaters behov for å forsørge familien, eller slitasje gjennom et høyt antall kampoperasjoner (Giustozzi 2009, 40).

Korrupsjon skaper ikke bare moralske dilemmaer, men også logistiske problemer og byråkratiske flaskehalsar i den afghanske hæren (Giustozzi 2009, 39). De logistiske problemene med drivstoff, ammunisjon og andre forsyninger er enorme. Ammunisjon og drivstoff er like lett omsettelige varer i det afghanske samfunnet som de er kritiske for en militær avdeling.

I lys av disse fire problemene er det interessant å spørre om norske offiserer opplevde at egenskaper ved de afghanske styrkene, som skiftende lojalitet, lav stridsmoral, etniske motsetninger eller korrupsjon utgjorde et praktisk hinder i jobben.

KULTURELLE UTFORDRINGER

En analyse av soldater som har bodd tett på fremmede kulturer i utenlandsoperasjoner hevder at den kulturelle forskjellen mellom de utenlandske og vertsnasjonens styrker kan forårsake psykisk stress og være en mental belastning. Tett interaksjon med innfødte kombinert med tap av trygge og kjente omgivelser i utenlandsoperasjoner kan skape en “stressor som genererer synlige stressreaksjoner” (Azari et al. 2010, 590). I tillegg

har Mælands studie av norske offiserer på Balkan vist at offiserer i liknende operasjoner risikerer å utvikle negative holdninger til lokalbefolkningen og lokale sikkerhetsstyrker (2004, 24). Norske militære rådgivere bor, spiser og opererer side om side med lokale styrker, og er til tider også avhengig av dem for å løse oppdrag. Spesielt mentoravdelingene har bodd tett på afghanske avdelinger over tid i fremskutte baser, under feltmessige forhold og med hyppige stridshandlinger. Også perioder med kjedsomhet og stagnasjon kan være en katalysator for frustrasjon når man lever under press, med enkle sanitære forhold og tett på mennesker med et annerledes forhold til hygiene og mat. Norske rådgivere kan derfor være eksponert for slikt stress, og det kan være interessant å spørre hvorvidt de har opplevd spesielle utfordringer med å leve og operere tett sammen med afghanere over tid.

MILITÆR KULTUR OG ROLLEFORSTÅELSE SOM RÅDGIVER OG OFFISER

Noen av forfatterne bak litteraturen om amerikanske operasjoner med lokale styrker antyder at en av de største utfordringene ikke er den lokale kulturen, men den særegne amerikanske militære kulturen. Forfatterne beskriver en kløft mellom kulturene; en språklig og kulturell barriere som var umulig for de amerikanske rådgiverne å komme over. Spesielt i Vietnam utviklet denne kulturelle skepsisen til "en situasjon der amerikanerne så ned på vietnameserne, som samtidig så ned på amerikanerne" (Ramsey 2006a, 44). De amerikanske rådgiverne mente deres egen måte å gjøre ting på, illustrert gjennom slagord som "our way", "can do", "make it happen", "get over it" og "just do it" var raskere og bedre, men disse slagordene ble erstatninger for analyse av problemene, og resultatet sjelden bedre enn det de lokale styrkene fikk til (Ramsey 2006a, 113). Enkelte forfattere går lenger og hevder at "dette utgjorde en stor svakhet for trening og rådgivning [...] og var symbolet på et større feilgrep i hele den amerikanske innsatsen under krigen i Sørøst-Asia" (Westerman 2008, 144).

Det norske forsvaret er et vestlig forsvar, med både kulturelle likhetstrekk med og forskjeller fra det amerikanske. Gjennom ulike internasjonale operasjoner siden 1990-tallet har også den militære kulturen i Forsvaret forandret seg (Haaland 2008, 244). Forskjellen mellom vestlig og lokal militær kultur beskrives som et potensielt hinder for samarbeid mellom to nasjoners militære styrker, det kan også gjelde for den norske. For eksempel er den religiøse komponenten i den afghanske hæren sterk, ikke i forhold til Afghanistan for øvrig, men sammenlignet med vestlige styrker. Religiøs undervisning, bønn og faste er institusjonalisert i den afghanske hæren. Det kan medføre både etiske og praktiske utfordringer. På den annen side er både norske offiserer og deres afghanske samarbeidspartnere militære av profesjon, de deler en felles identitet som soldat. Denne felles plattformen kan forbedre rådgivernes muligheter til å skape et funksjonelt samarbeidsforhold. Norske offiserer i Afghanistan jobber tett med både amerikanere og afghanere. Ved å spørre om forskjeller i den militære kulturen representerte en utfordring eller styrke i samarbeidet, kan man si noe om hvordan norske offiserer opplever sin egen

militære kultur, og hvordan de identifiserer seg i forhold til andre nasjoners styrker.

En siste utfordring beskrevet i litteraturen er faren for å havne i en rolle som bryter eller er uforenlig med identiteten man har som offiser. Antropologen Simons hevder at rådgivere (og antropologer) som jobber i felt risikerer å "go native":¹² De kan bli så påvirket av de lokales situasjon og konteksten de jobber i, at de mister nødvendig distanse og det opprinnelige oppdraget av syne (Simons 2003, 124). Et sitat fra en amerikansk rådgiver i Vietnam kan illustrere problemet:

Jeg var ivrig og innstilt på å gjøre mitt beste [...] På mange måter var jeg herre over liv og død for mange tusen mennesker [...] Kanskje var det bare ungdommelig, amerikansk arroganse som fikk meg til å gripe makten som egentlig var utenfor min myndighet [...], men når jeg hadde sjansen til å få noe gjort, herregud da tok jeg den!

(Donovan 1958, 134)

Donovan opplevde at oppdraget han var satt til å gjøre ikke var forenlig med det han mente var riktig å gjøre, og han endte med å handle langt utenfor sine fullmakter som rådgiver.

Sterk sympati for lokalbefolkningens situasjon har skapt lignende reaksjoner hos andre militære rådgivere. Veteraner fra de amerikanske spesialstyrkene i Irak snakker fortsatt om et bittert "svik", da de forlot kurderne i 1991 (Simons 2003, 130). Det er vanskelig å se for seg at norske militære rådgivere ledes inn i fristelse og ender opp som krigsherrer i Faryab provins. Men de samme mekanismene kan være til stede, om enn i noe svakere grad. For eksempel kan det oppleves tungt å forlate dem man er kommet for å hjelpe, spesielt hvis oppdraget avsluttes for tidlig. Man kan også oppleve at man ikke har mandat eller midler til å løse oppdraget man er satt til, og det er fristende å strekke regelverket. På mange måter handler det om hvorvidt oppdraget oppleves som meningsfullt i forhold til det å være offiser. Ved å spørre hvorvidt de norske militære rådgiverne opplevde at rollen som samarbeidspartner med afghanske styrker var forenlig med rollen som offiser, får man en indikasjon på hvorvidt operasjonen følte meningsfull, og eventuelt hvorfor.

HVEM ER MILITÆRE RÅDGIVERE?

Studien bygger på ti dybdeintervjuer av norske offiserer med erfaring fra samarbeid med afghanske sikkerhetsstyrker, noen også med erfaring med afghanske aktører som politi, politikere og andre myndighetspersoner. Norge har lederansvaret for stabiliseringslaget Provincial Reconstruction Team Meymaneh (PRT) i Faryab provins nordøst i Afghanistan, en styrke bestående av norsk (ca. 300) og latvisk (ca. 120) militært personell. PRT har ansvaret for sikkerhet, utvikling og forbedret styresett i provinsen. Avdelingen består av

en rekke ulike enheter, blant annet en manøverstyrke på kompanistørrelse og flere mindre observasjonslag.¹³ Felles for de fleste er at de har samarbeidet med afghanske hær- og politistyrker for å styrke legitimiteten til afghanske myndigheter (Forsvarsdepartementet 2010). I tillegg til PRT har Norge bidratt med flere treningslag, Operational Mentoring and Liaison Team (OMLT), dedikert til å støtte trening og operasjoner med den afghanske hæren. De afghanske hærstyrkene har operert i kompani- og bataljonsstridsgrupper, og OMLT-lagene har fulgt hæren med rådgivere på disse nivåene, henholdvis OMLT-ledere på kompani- og bataljonsnivå. Offiserene med veiledningsansvar i OMLT har blitt kalt "mentorer". Denne studien fokuserer på utfordringer på individnivå, og bruker i stedet begrepet "militær rådgiver". Det er oftest brukt i litteraturen, og det favner alle de offiserene som samarbeider tett med én eller flere afghanske myndighetspersoner. I tillegg forutsetter "militær rådgivning" en interaksjon mellom to mennesker, rådgiveren og den som mottar råd, samt at kjernen i oppdraget er å muliggjøre andre til å håndtere utfordringene i Afghanistan. Av samme grunn brukes begrepene "samarbeidspartner" og "afghansk motpart" om den faktiske, personlige mottakeren av råd og militær støtte.¹⁴ I denne studien vil det si afghanske offiserer på kompani-, bataljon- eller brigadenivå, eller politioffiserer og politikere med tilsvarende ansvar.

En del kriterier ble satt for valg av respondenter: Alle har hatt en funksjon som forutsatte et personlig arbeidsforhold med en bestemt afghansk kollega, og har opplevd å leve og operere i en fremmed kultur. I tillegg fokuserer analysen på rådgivere i felt: avdelinger som opererer ansikt til ansikt med lokale myndighetspersoner, på bakken i områder med høy trussel. Noen respondenter hadde vært ledere på kompani- og bataljonsnivå. Nivået innebærer ledererfaring fra operasjoner i felt, og det er disse lederne som mest sannsynlig blir konfrontert med dilemmaene som beskrives i litteraturen. Samarbeidet med afghanske styrker har pågått i mange år, men har økt i omfang og fått mer oppmerksomhet de siste par årene. Alle respondentene hadde erfaring fra Afghanistan etter 2009 og dermed tjenestegjort i denne perioden.

Tidligere forskning har vist at negative holdninger til den lokale befolkningen i konfliktområder kan være et sensitivt tema (Røkenes 2005, 29; Mæland 2004, 22). Slike holdninger kan sette enkeltpersoner og avdelinger i et dårlig lys og være vanskelige å snakke om i en intervjusituasjon. Det samme gjelder dilemmaene offiserene stod ovenfor, siden spørsmål om slike vanskelige valg lett skaper forventninger om at det er et rett eller galt svar i en situasjon med to dårlige løsninger. Respondentene i studien er derfor anonymisert.¹⁵ Det bør nevnes at ingen uttalte et ønske om å være anonym, og få av de overnevnte problemene kom til syne.

Noe av motivasjonen bak studien kommer fra min personlige erfaring med militær rådgivning. Min tilknytning til Forsvaret kan ha påvirket forskningen, både ved å styrke og forstyrre den. Respondentene ble informert om min bakgrunn før intervjuene, og denne felles plattformen økte trolig graden av tillit mellom intervjuer og respondent. På den annen side kan respondentene for eksempel ha nedtonet eller utelatt utfordringer som de

implisitt forventer at en offiser har kjennskap til. En del kontrollspørsmål ble derfor stilt om andre utfordringer og positive aspekter ved tjenesten i Afghanistan.

Funn og analyse – intervjuer av militære rådgivere

Dette kapitlet presenterer og analyserer hovedfunnene fra intervjuer av militære rådgivere. Funnene er strukturert tematisk som i litteraturgjennomgangen, og presenterer offiserenes opplevelser av dilemmaer i statsbyggende operasjoner, tekniske og praktiske utfordringer med militær rådgivning av afghanske styrker, og til sist spesielle utfordringer med å bo tett på mennesker fra en annen kultur. I tillegg til spørsmålene basert på litteraturen ble offiserene bedt om å reflektere rundt positive aspekter ved tjenesten i Afghanistan, samt om de opplevde spesielle utfordringer i kamp og strid. I slike samtaler kan man ledes til å tro at to offiserer med relativt lik bakgrunn og erfaring vil sitte igjen med noenlunde samme helhetsinntrykk av operasjonene i Afghanistan. Det viste seg å ikke være tilfelle. Selv om det var variasjon og nyanser i svarene til alle offiserene, skilte to respondenter seg spesielt ut. Deres svar er oppsummert i slutten av dette kapitlet.

DILEMMAER I STATSBYGGENDE OPERASJONER

Først og fremst karakteriserte alle respondentene samarbeidet som godt. De følte seg verdsatt og opplevde gjensidig respekt av sine afghanske samarbeidspartnere, eller beskrev forholdet som uproblematisk. En respondent sammenlignet å arbeide som mentor for afghanerne i rådgivningslaget OMLT med tidligere tjeneste i Afghanistan, og syntes “det opplevdes bedre i OMLT, fordi man var nærmere innpå dem”. Sitatet er toneangivende for mange observasjoner i dette kapitlet: Å arbeide tett på afghanerne ser ut til å virke positivt på opplevelsen, og forårsaker ikke alle de problemene litteraturen foreslår. Samtidig opplevde majoriteten av respondentene, åtte av ti, at de afghanske styrkene (ANSF) hadde andre intensjoner eller ville operere på en annen måte. Imidlertid oppgav de svært ulike årsaker til dette, som etniske skillelinjer i det afghanske lederskapet, at afghanske styrker ville bekjempe opprøret annerledes eller ikke gjennomføre militære

operasjoner i det hele tatt, eller at norske restriksjoner og regler gjorde samarbeid med ANSF vanskelig. Omtrent halvparten av respondentene opplevde at afghanerne de jobbet med tilsynelatende hadde andre agendaer enn å forbedre sikkerhetssituasjonen. Sitater fra fire ulike respondenter kan illustrere problemene:

Provinsledelsen hadde nok en annen agenda fordi lederskapet er styrt av uzbekere [...] De hadde ingen interesse av å etablere sikkerhet i de pashtunske områdene [som mange anser som vitalt for å redusere konfliktnivået].

Vi [nordmenn] har ikke en egen agenda, vi ønsker fremgang.

Vi var mer idealistiske. Vi så et vindu for å forbedre sikkerhetssituasjonen [...], de ville ikke operere. Det kræsjet med vår forståelse av "intensjon". De tror de får skylda hvis det går gærnt.

Jeg synes det var vanskelig å forstå at de ikke ville gjøre COIN [operasjoner for å bekjempe opprøret] riktig. Kanskje galt av meg som vestlig, men jeg mener at vi har bedre teknikker for det der.

Det er verdt å merke seg at bare én pekte på sin afghanske motpart som største utfordring, og omtalte ham som "fullstendig inkompetent, [han] manglet både evne og vilje". De øvrige respondentene relaterte utfordringene til systemer og samfunn, for eksempel forhold internt i organisasjonene ANSF og ISAF, kulturelle forhold i Afghanistan eller motstridende afghanske og norske målsetninger. Det positive relateres ofte til enkeltpersoner, det negative til etater og organisasjoner. Dette er toneangivende for flere av de kommende funnene.

BEHOV PÅ KORT SIKT OG MÅLSETNINGER PÅ LANG SIKT

Som nevnt i litteraturgjennomgangen, er det ofte i statsbyggende operasjoner motsetninger mellom behov på kort sikt og de handlinger man iverksetter for å oppnå langsiktige politiske mål. Det berører også offiserer som er engasjert i langsiktig oppbygging av lokale styrker. Halvparten av respondentene hadde opplevd et slikt dilemma når deres innsats på kort sikt var, eller kunne komme til å bli, kontraproduktivt i forhold til operasjonens langsiktige målsetninger. Respondentene svarte intuitivt "ja" eller "nei" på om de hadde opplevd dilemmaet, men deres tolkning av hva som var operasjonens langsiktige målsetning var mer sprikende: De som ikke hadde opplevd slike dilemmaer betraktet forbedring av de afghanske styrkene som det overordnede langsiktige målet – og følte at innsatsen hadde ført til stor fremgang. De som hadde opplevd slike dilemmaer betraktet i stor grad bedre sikkerhet og utvikling for befolkningen som den overstyrende, langsiktige målsetningen.

For å illustrere den sistnevnte gruppen, konstaterte to offiserer at dette utgjorde det største dilemmaet i arbeidet, spesielt når store og risikofylte operasjoner ble iverksatt av afghanerne. En av disse beskrev den største utfordringen til å være at "det var liten forståelse i den afghanske ledelsen for å behandle årsaker i stedet for symptomene på konflikt". En annen opplevde at statsbygging i Afghanistan ikke fungerte på grunn av lokalbefolkningens "mistillit til den lokale politiske ledelsen" – det lederskapet han selv var satt til å samarbeide med. Dilemmaet materialiserte seg når de afghanske interessene stod i motsetning til de norske, spesielt gjaldt det problemer med en etnisk dimensjon. For eksempel var det flere respondenter som omtalte det å "skyve sikkerhet ut i de pashtunsk befolkede områdene" (hvor opprøret har bredd seg) som sin hovedoppgave og en forutsetning for å lykkes, men de afghanske styrkene hadde andre interesser. I ett tilfelle måtte en offiser og avdelingen hans delta i en "ad hoc"-operasjon, for å frigjøre en landsby som var vennlig innstilt til, og av samme etnisitet som, den afghanske provinsledelsen. Respondenten mente at de afghanske styrkene bedrev "kortsiktig brannsløkking" i stedet for behandling av de underliggende årsakene til konflikten. Den opprinnelige operasjonen, som skulle adressere de dypere problemene og skyve sikkerhet inn i det pashtunsk området, kollapset fordi de afghanske styrkene ikke ville operere der, og norske retningslinjer forhindret ham fra å operere alene:

Afghanere ville at vi skulle dra til X [afghansk landsby] og åpne marsjvei, typisk kortsiktig tankegang [...] Det var kanskje det største dilemmaet jeg ble stilt ovenfor: Skal jeg virkelig støtte de operasjonene her? Jeg var satt under press, jeg kunne ikke gjennomføre operasjoner alene, det hadde jeg føringer på. Og det skjedde ofte, vi var sjelden i de områdene fordi vi ikke fikk med oss ANA og ANP på operasjoner der.

Andre fremhevet situasjoner hvor de afghanske styrkenes bruk av makt, dårlige oppførsel og måte å operere på var kontraproduktiv fordi den underminerte styrkenes legitimitet. I ett tilfelle hadde en lastebil fra den afghanske hæren (ANA) ved et uhell kjørt ned og ødelagt en salgsbod i bazaren (lokalt torg eller sentrum). Den norske offiseren forsøkte å overbevise ANA om at de måtte selv rydde opp i situasjonen og hjelpe de lokale kjøpmennene,

men de nektet og sa: "Det blir bare trøbbel"[...] Vi måtte evakuere to afghanske sivile selv [...] de så ikke på det som sitt ansvar. ANA sitt fokus på operasjoner som cordon and search [omringe og søke], angrep og bakhold i stedet for seriøsitet og tilstedeværelse gjorde befolkningen fiendtlig og skapte "accidental guerrillas".

Flere respondenter påpekte at å trekke ut av et område for tidlig etter kamphandlinger, eller å måtte ta høy risiko for egne eller sivile tap av liv, forsterket opplevelsen av frustrasjon og en kontraproduktiv operasjon. Som en offiser forklarte:

Vi ville holde området, ikke trekke rett ut, for det viser svakhet. Da ser Taliban at det bare er å skyte litt så stikker vi. Etter hvert kom en del treffere [fra fienden] inn i landsbyen, det gikk ut over den, og vi måtte trekke ut. Det ble kontraproduktivt.

Til tross for slike situasjoner opplevde de fleste at episodene var håndterbare og gav muligheter for å forbedre de afghanske samarbeidspartnere. Få av respondentene snakket om et konkret tidsperspektiv, eller redegjorde for hva de la i begrepene "kort" eller "lang" sikt. Men noen fra PRT omtalte sin overskuelige tidshorisonten på seks måneder fra en rotasjon (bytte av mannskaper) til den neste som frustrerende kort. I tillegg anså respondentene fra PRT dette dilemmaet som den mest grunnleggende utfordringen, i kontrast til en del respondenter fra OMLT, som nesten avfeide den.

Alt i alt er dilemmaet opplevd, men ikke av alle, og sett bort fra at afghanerne tidvis opererer på måter som oppfattes som kontraproduktive, ser problemet ut til å oppleves som håndterbart. Ingen argumenterer for ikke å operere sammen med de afghanske styrkene, heller motsatt, dette blir ansett som et argument for tettere samarbeid for å forhindre slike situasjoner. I hvilken grad respondentene opplever dette som et dilemma, avhenger av hva de anser som det viktigste målet på lang sikt. Det betyr ikke at enkelte norske offiserer ikke betrakter fred og fordragelighet i Afghanistan som et viktig overordnet mål, men heller at noen er svært opptatt av langsiktig utvikling av de afghanske styrkene. De anser *det* som sitt bidrag i det større bildet og hovedmålsetningen for sin operasjon. Slik kan de for eksempel lettere distansere seg fra en midlertidig forverring i sikkerhetssituasjonen. I tillegg samvirker offiserer i PRT med flere og mer komplekse afghanske institusjoner enn mentorlagene tilknyttet den afghanske hæren, og virker mer påvirket av dette statsbyggende dilemmaet enn de øvrige respondentene. Å fokusere på trening av afghanske styrker som det overordnede, langsiktige målet gjør det mulig å delvis unngå dilemmaet, men ikke helt.

AVHENGIGHETSDILEMMA

Faren for å fostre avhengighet blant afghanerne man er der for å støtte, kan forårsake vanskelige valg for militære rådgivere. Deres ressurser og kapasiteter kan redde liv på kort sikt, men forhindre læring og utvikling på lenger sikt. Bruk av flystøtte og andre vestlige kapasiteter har vært hyppig diskutert i denne sammenhengen. Dette er dilemmaet hvor flest respondenter var enige om problemet var stort og til stede, majoriteten av respondenter opplevde dette som vanskelige valg. De øvrige opplevde det som utfordrende, men ikke et dilemma som sådan, hovedsaklig fordi valget var lettere på grunn av hensynet til egen sikkerhet i stridssituasjoner. Som en respondent forklarte det: "I slike situasjoner vil du hjem også; da bruker du det du har."

Selv om respondentene var enige om at faren for avhengighet hos de afghanske styrkene representerer en vesentlig utfordring, er det et markert skille ved hva de mener skapte avhengighet og hvordan. Et illustrerende eksempel er bruken av ildstøtte fra

fly, eller liknende ikke-afghanske offensive kapasiteter, som for eksempel langtrekkende våpen, optikk og annen ildstøtte. De som ikke opplevde bruk av dette som problematisk, forklarte at de holdt tilbake bruken av slike kapasiteter, eller gjennom planlegging bevisstgjorde og lærte ANSF om bruk og begrensninger av slike våpen. ANSF kunne dermed ha nytte av læringen når de selv får liknende kapasiteter i fremtiden. Som en offiser forklarte:

Vi var bevisste på dette [...] etter at vi var kommet oss i "flytsonen" sparte vi våre kapasiteter i det lengste. Flybomber ble sluppet når vi ikke så noen annen løsning [...] Mentorer og force protection[-laget] gav heller målangivelse til ANA enn å skyte selv.

På en annen side, de som stilte spørsmålstegn ved konsekvensene av bruk av luftstøtte, understreket afghanernes uvillighet til å operere alene:

Afghanerne er bevisst på at de må ha med noen. Har de med koalisjonsstyrker vet de at de får fly, det sa de selv. Det var en måte å gjøre de avhengig av fly den dagen de står alene.

En annen offiser mente at manglende tillit til egne ferdigheter og avhengighet allerede var et problem for afghanerne han støttet:

Fly var [afghanernes] løsning på alt [...] Da vi spottet Taliban i fjella og skulle gå framover, så spør [den afghanske] kompanisjefen om vi har fly i lufta. Jeg sier nei. Han sier: "Da klarer vi ikke løse det her" [...] Fly er veldig kortsiktig på mange måter [...] Du reiser ned som en styrkemultiplikator, med de våpnene du har, men det er kun du som fører kampen på de lange avstandene.

To caser til fortjener å bli nevnt, siden de maler ut bildet på hvordan avhengighetsproblemer arter seg. I én situasjon var en afghansk kompanisjef beordret til å holde og sikre en landsby sammen med afghansk politi og arbakee (lokalt politi/milits for forsvar av landsbyer). Alle forventet ytterligere kamper. Den norske offiseren måtte velge mellom

... å bli igjen med ildkraft som hadde hjulpet dem veldig, eller, som vi valgte, å dra hjem fordi han lett kunne håndtere det selv [...] Skal de bli selvstendige må du slippe sykkelen litt. De ble ute i 18 dager i strekk, med TIC [troops in contact - stridskontakt] og alt mulig. Den syklet de fint. De fikk ros, jeg tror de vokser på det.

I denne situasjonen fikk ANA stor anseelse, og problemet med å forlate dem i stilling ble ansett som både håndterbart og nødvendig. I tillegg, vanskelige valg forårsaket av avhen-

gighetsproblemer handler ikke bare om utenlandsk ildkraft, flystøtte og stridssituasjoner. En respondent opplevde svært ofte ANAs logistiske problemer som like utfordrende:

Vi skal ut på operasjon, og så har de ikke skutt inn. De mangler ammunisjon, og du vil at de skal ha kontrollskutt. Så står du ovenfor valget å enten skaffe de den ammunisjonen eller dra uten ammunisjonen [...], eller drivstoff, eller vann [...]. Du vet at systemet på sikt trenger at du sier nei [...]. Men det er utfordrende å spille et forsyningssystem godt når du vet det er dårlig [...]. De sendes ut på oppdrag uten nødvendig vinterklær [...], du kunne løst det ved et pennestrøk eller med småpenger. Dette er på mange måter det daglige stresset man opplever.

Alt i alt, selv om avhengighet skaper en del dilemmaer for offiserene, synes det ikke å være et uoverkommelig problem fordi respondentene ofte opplever fremgang hos dem de trener, og fordi valgene blir lettere når egen sikkerhet står på spill. At de afghanske styrkene blir selvstendige, oppleves som noe de føler ansvar for, naturlig nok, siden det rører ved kjernen av oppdraget offiserene er gitt: å gjøre afghanske styrker mest mulig uavhengige. Når operasjoner og kontingenter går bra, er det tilforlatelig å tenke at man kanskje skulle ha overlatt mer ansvar. Det kan være krevende å "slippe løs" dem man trener, og la dem prøve seg uten for mye innblanding. En respondent forklarte dette, og opplevde at de ubevisst tok over ledelsen av en afghansk operasjon:

Man gjør masse man tror er riktig [...] Det ble en operasjon der vi ledet for afghanerne, det var ikke bra. Vi tok oss i dét, og prøvde å jobbe med en annen metodikk.

UETISK ELLER ULOVLIG OPPFØRSEL AV DE LOKALE STYRKENE

Kjernen i dette dilemmaet er at norske offiserer i rollen som militære rådgivere kan komme til å måtte støtte lokale styrker som handler ulovlig eller uetisk. Militære rådgivere kan føle seg moralsk bundet til å bryte inn i slike situasjoner, men ikke ha mulighet på grunn av mange årsaker: for eksempel at de ikke har kommandomyndighet over soldatene, eller at å bryte inn kan gå på tvers av det opprinnelige oppdraget.

Dette er dilemmaet som deler gruppen tydeligst i to. Halvparten avfeide at dette var et dilemma og underbygde med historier som illustrerte hvor hederlige deres afghanske samarbeidspartnere var. Følgende sitater fra fire av respondentene gir noen eksempler:

Jeg så ingen ting, bare én som hadde røyka hasj. Kandak-sjefen [afghansk bataljonssjef] hans var skuffet, sint, lei seg og forbanna.

ANA hadde en reflektert holdning til bruk av makt. Deres tolkning av ROE [engasjementsregler] lå tett opp til vår, for eksempel ved *collateral damage* [fare for sivile skadde].

Den eldre i landsbyen kom til oss etterpå [...] Han fortalte at [de afghanske] soldatene hadde søkt i hele huset men ikke stjålet noen ting. De hadde sett penger ligge fremme, men lot de ligge. Da var jeg veldig stolt av kompaniet jeg fulgte.

Man leser om kvinner som blir utsatt for grusomme ting. Heldigvis var jeg aldri i disse voldsomme dilemmaene.

Men de som bekreftet å ha opplevd dilemmaet, fortalte om situasjoner som, i kontrast til forrige gruppe, vitnet om det motsatte: I samvirket med de afghanske styrkene opplevde de brutal og uetisk oppførsel, ukritiske vurderinger av potensielle sivile tap, plyndring, og manglende forståelse for proporsjonal bruk av makt. Flere beskrev situasjoner hvor de måtte gripe inn fordi sivile liv stod på spill. En respondent opplevde dette gjentatte ganger. Han og hans afghanske avdeling ble flere ganger på rad tatt under fiendtlig ild, og afghanerne skjøt tilbake:

ANA åpner ild mot noen hus [...]de beskjøt ganske kjapt og ukritisk – det er mulig det var fiender, men vi forsøkte å stoppe de – man kan ikke skyte på sivile! [...] I en annen case ble vi beskyttet fra en landsby [...] Kandak-sjefen beordret bombekaster- og maskingevær-enhetene til å “beskytte landsbyen med alt de har” [...] De kunne skutt på sine egne. Verdien av et liv og *collateral damage* er ikke slik som vi tenker. Blir de beskyttet fra et bebygd område, da skyter de tilbake igjen. De er ganske kjappe på avtrekkeren.

En annen respondent opplevde en liknende situasjon, men hvor konsekvensene kunne vært enda mer alvorlige:

I enkelte tilfeller så vi i vår optikk at de skjøt mot et område hvor det var barn. Vi sa fra, men de mente alle på stedet var Taliban. I forhold til vår bakgrunn er ingen unger skyldig i noe som helst, men deres holdning var helt annerledes, de hadde et annet bilde av det [...] De mente alle i området var fiender. Det kunne ha vært barn, men da drev de etterforsyning av mat eller ammunisjon. Barn i deres øyne var ikke uskyldige.

Flere respondenter opplevde korrupsjon, brutal disiplin og andre handlinger begått av de afghanske styrkene som etisk problematiske, men det varierte hvorvidt det opplevdes riktig eller mulig å bryte inn:

Det viser seg at ANA har stjålet meloner, husdyr, mat [...] Jeg bryter ikke inn, men nevner at det er unødvendig, for det er ikke produktivt på sikt.

ANA er mørkredde. Når det er mørkt og de ser ting, eller tror de ser ting, så skyter de på det. Det er noe jeg prøvde å stanse, men jeg måtte nesten stille meg foran børsa og si: "Det er ingen ting der, ikke skyt. Og er det noe der, er det i hvert fall ikke fienden."

ANA skjøt en hest, *collateral* – den havnet i skuddlinjen, det ble dårlig stemning. Det ble ikke betalt ut erstatning fra ISAF fordi ANA skjøt den. Og ANA var ikke interessert, de mente de lokale sympatiserte med fienden.

Man klarer ikke endre tankesettet til voksne mennesker [...] Han hadde vært i Norge og lært om menneskerettigheter og at å banke en fange ikke var lov. Men han fikk de andre fangene til å banke han i stedet.

Noen av lederne var korrupte i mine øyne, men gjorde en god jobb. Er de korrupte etter vår målestokk? [...] Bonden tar betalt for å slippe folk over åkeren, i Norge kalles det bompenger. Noen mente det var korrupsjon.

Brudd på engasjementsregler ved overdreven bruk av makt, våpen og ildkraft anses å være tilstrekkelig alvorlig til at man intervensjonerer umiddelbart. Mindre alvorlige problemer, som korrupsjon, disiplinære tiltak og plyndring ser ut til å bli håndtert med råd i stedet for innblanding på stedet.

Streng fysisk disiplin eller "mild" disiplinær vold mot afghanske soldater forekommer, men sjelden så grov av respondentene opplever det som problematisk. Halvparten hadde sett ledere utøve fysisk disiplin eller disiplinær vold og karakteriserte det som "relativt harmløst", "bare litt bitch-slapping [ørefik]", "en smekk i bakhodet" eller rett og slett "noen armhevinger og krabbing i søla hvis de var AWOL [absence without leave, ulølig fravær]". De færreste opplevde å måtte bryte inn i tilfeller der disiplinær vold ble for brutal. De fleste betraktet også streng disiplin som nødvendig for å holde kontroll på avdelingen, et uttrykk for kulturelt uforanderlig oppførsel, eller relativt harmløst i forhold til hva de hadde forventet. Som en av dem kommenterte:

Jeg var ikke enig når kompanisjefen [i ANA] klasket bombekaster-skytteren i trynet fordi han mente skytteren pekte røret i feil retning. Men sånn jobber de; du må akseptere noen sånne ting.

Korrupsjon, et problem ofte diskutert i litteraturen og i debatten om afghanske sikkerhetsstyrker, er et overraskende fraværende tema fra respondentenes side. Det kan ha flere årsaker: De som i det hele tatt klarte å avdekke korrupsjon blant sine samarbeidspart-

ner, beskrev det som et kulturelt vanskelig fenomen, hvor det var problematisk å handle på bakgrunn av mistanker fordi, som en fortalte: "Vi måtte være ett hundre prosent sikre før vi gjorde noe med det." Selv om flere omtaler korrupsjon som "vanlig" og utbredt i forhold til vestlige standarder, oppleves det som en svært alvorlig beskyldning å rette mot afghanske tjenestemenn. Til sist bør det nevnes at flere offiserer opplevde at frustrasjon over afghanernes oppførsel kunne være sterkere hos yngre, ikke-mentorerende offiserer og soldater, som selv ikke hadde et personlig forhold til en afghansk samarbeidspartner.

Av alle disse mange og forskjellige dilemmaene, ser det ut til at ukritisk bruk av makt oppleves som mest utfordrende, fordi det representerte en fare for at sivile ble drept. Respondentene som opplevde at afghanske styrker misbrukte makt og vold, satte sivile i fare eller plyndret, er tydelige på at det representerte et "logisk problem med å komme og hjelpe", som én formulerte det. Respondentene påpeker at dårlig oppførsel fra ANSF forverrer konflikten, fordi det fiendtliggjør en befolkning myndighetene må vinne tillit hos. Samtidig er det galt å risikere livene til ikke-stridende for en marginal taktisk vinning. De som ikke opplevde slike dilemmaer hadde derimot et generelt bedre inntrykk, og var til og med stolte av den gode oppførselen hos de afghanske styrkene de fulgte. I dette spørsmålet var svarene ganske entydige, og avhengige av hvordan de afghanske styrkene hadde oppført seg. I forrige del måtte respondentene svare på hvorvidt operasjoner kunne være kontraproduktive, eller om afghansk avhengighet økte på sikt, som er mer abstrakte problemer enn etisk dårlig oppførsel. Det kan bidra til at svarene er mer tydelige her.

Utfordringer med å rådgi styrker som begår overgrep er lite beskrevet i litteraturen om statsbygging selv om problemet har forekommet i andre operasjoner, for eksempel i den demokratiske republikken Kongo fra 2005 til 2007. FN-styrken MONUCs samarbeidspartner, den kongolesiske nasjonale hæren, var ansvarlige for massive overgrep mot lokalbefolkningen. Dette dysfunksjonelle samarbeidet førte til alvorlige legitimitetsproblemer for FN-styrken, og militsen de slåss mot ble sterkere på grunn av overgrepene den nasjonale hæren gjorde mot sivilbefolkningen (Marks 2007, 77). Selv om disse eksemplene fra de afghanske styrkene ikke kan sammenlignes med omfanget av overgrep i Kongo, viser de at problemet er vedvarende. I litteraturen har det derimot sjeldent vært diskutert i sammenheng med utenlandske styrker eller militære rådgivere.

VESTLIGE MILITÆRE PRINSIPPER ELLER "THE AFGHAN WAY"?

Dette dilemmaet kan oppstå når afghanske styrker initierer og gjennomfører operasjoner som oppfattes som for risikable, på tvers av de overordnede målsetningene eller på tvers av vestlige militære prinsipper, men hvor militære rådgivere likevel må støtte og være med på disse operasjonene. Omtrent halvparten av respondentene opplevde et dilemma når afghanske styrker opererte på måter som stod i konflikt med vestlige militære doktriner eller ISAFs målsetninger, og respondentene likevel måtte delta. Det var også stor spredning i svarene, men felles for alle var at "vi ble alltid med dem", som én formulerte seg. Som tidligere vist, opplevde mange av respondentene episoder hvor de afghanske

styrkene opererte på måter som virket kontraproduktive, uetiske, eller kunne gjøre dem mer avhengig av fremtidig støtte. Men så å si ingen av respondentene følte at det var tilstrekkelig grunnlag til ikke å operere sammen med dem, eller at det brøt med ISAFs generelle målsetninger. De norske offiserene ble nesten alltid med på afghanernes operasjoner, enten ved å tøye egne retningslinjer, akseptere høyere risiko, påvirke afghanerne til å endre planene eller forhandle frem felles akseptable løsninger i planprosessen. Noen syntes til og med spørsmålet var irrelevant, siden utfordringen stort sett var å få de afghanske styrkene til å operere i det hele tatt, ikke hvorvidt de håndterte komplekse operasjoner. Fire respondenters opplevelser kan illustrere funnene:

Kandak-sjefen hadde et hårete forslag [...] Vi skulle kle oss i afghanske klær og snike oss inn på natta, og skyte dem når det ble lyst. Dette hadde de gjort som Mujaheddin. Galskap av en plan [...], men han var lett å snu.

Det var noen meningsløse dagsoperasjoner, men vi var alltid med. Vi måtte vise litt samarbeidsvilje [...] Vi prøvde å dreie fokus – så de i det minste lærte noe [...] Noen operasjoner var tullete militært sett, men risikoen for TIC [stridskontakt] var lav.

Vi var ikke enige i måten de klarerte seg gjennom sårbare punkter [potensielle veibombe-steder] på [...] Likevel måtte vi følge på, det var et dilemma. Vi underviste og lærte de om IED [improvisert eksplosiv innretning] og søk, så følte vi oss tryggere.

Vi ble enige og møttes alltid. Selv om det er vanskelig å si hvem som påvirket hvem mest.

I Afghanistan har de fleste Nato-land som bidrar særegne nasjonale regler for hva styrkene kan gjøre og ikke gjøre – en velkjent utfordring i koalisjonsoperasjoner. Et nytt dilemma utkrystalliserte seg ut fra dette: Noen respondenter måtte velge mellom å følge nasjonale retningslinjer eller å bli med på de afghanske styrkenes operasjoner. Som to respondenter forklarte,

Det største dilemmaet er når du ikke kan følge dem fordi sanitet, helikopter eller lignende ikke gir deg lov til å følge. Du vil samvittighetsmessig og etisk sett, men du kan ikke [...] Som sjef har du et veldig ansvar for at bestemmelser følges [...] du kan si nei én gang, kanskje to, men så taper du kredibilitet [...] Vi strekker strikken langt for å følge de, men vi må også si nei når vi er utenfor bestemmelsene.

Jeg var under press [...] Den doktrinelle tilnærmingen [til opprørsbekjempelse] og norske retningslinjer er umulig å forholde seg til. Skulle jeg delta, vel vitende om at

ANSF ikke kunne holde [området], eller skulle jeg si at jeg ikke kunne bli med? Jeg ble alltid med og gav litt faen i de føringene der.

I de to situasjonene ovenfor blir dilemmaet snudd på hodet: Respondentene måtte velge mellom nasjonale føring og det overordnede målet med operasjoner, og ikke mellom "the Afghan way" og det overordnede målet. Flere respondenter (de fleste, men ikke alle fra PRT) fremhevet problemer med å forholde seg til norske føring og regler. Samtidig uttrykte de frustrasjon med mangelen på norske, overordnede målsetninger.

Alt i alt kan to konklusjoner trekkes på bakgrunn av motsetningene mellom vestlige operasjonsmønstre og "the Afghan way": Først og fremst, selv om det varierte hvorvidt dette opplevdes som et dilemma, var respondentene enige om at de nesten alltid valgte å delta i operasjoner sammen med de afghanske styrkene. De så på å operere sammen som særdeles viktig og stort sett innenfor den overordnede hensikten med operasjonen. For det andre anså en del respondenter dette dilemmaet som mindre viktig. En mulig årsak kan være at afghanerne ikke alltid ville gjennomføre operasjoner i det hele tatt. I tillegg kunne norske retningslinjer være et større problem enn afghanske planer, og ofte var det mulig å komme til enighet om hvordan operasjoner skulle gjennomføres. En annen forklaring er at uten å fysisk følge ANSFs operasjoner i felt, uansett hvor dårlig planen eller utførelsen er, gjør man seg selv irrelevant som rådgiver, og ute av stand til å påvirke verken utfallet av operasjonen eller oppførelsen til de afghanske styrkene.

UETISK OPPFØRSEL OG SIVILE LIV I FARE SKAPER UTFORDRINGER

For å oppsummere: En del av respondentene opplevde dilemmaene fra litteraturen om statsbygging i konfliktområder, men erfaringene var ikke entydige og hadde mange nyanseer. Dilemmaet mellom behov på kort sikt og målsetninger på lang sikt slipper man delvis å ta stilling til ved å fokusere på opptrening av afghanske styrker og institusjoner. Fortsatt opplevde de fleste at tiltak og operasjoner kan gå i motsatt retning av utviklingen man ønsker seg. Dilemmaet vedrørende avhengighet hos de afghanske styrkene er et problem mange hadde et bevisst forhold til, men valgene blir lettere grunnet behovet for å ivareta egen sikkerhet med for eksempel flystøtte, eller at de afghanske styrkene lærer og har stort utbytte av bruk av vestlige kapasiteter. Valget mellom vestlige, militære retningslinjer og "the Afghan way" oppfattes heller ikke som et uoverkommelig dilemma; offiserene var stort sett med for å forsøke å forbedre styrkene og påvirket utfallet, og norske retningslinjer kunne skape vel så vanskelige valg. De fleste dilemmaene oppfattes som håndterbare; det generelle inntrykket fra materialet er at operasjonen fortsatt opplevdes meningsfull og håndterbar for respondentene. Dette er imidlertid kun gyldig til et visst punkt: De største problemene oppstår når sivile liv står i fare på grunn av de afghanske styrkenes oppførelse.

RÅDGIVNINGENS PRAKTISKE UTFORDRINGER

Litteraturen om militær rådgivning presenterer en mengde råd, eller “dos and don'ts”, om nødvendig kompetanse, faktorer for å bygge tillit, og utfordringer militære rådgivere kan møte. Disse utfordringene er relatert til dilemmaene tidligere diskutert, men er av mer praktisk art. En rekke av utfordringene i denne delen, for eksempel skiftende lojalitet hos statsmenn, korrupsjon og etniske skillelinjer i styrkene, er karakteristiske for Afghanistan. Men de kan fortsatt forekomme i andre, lignende operasjoner, siden slike problemer ikke er uvanlige i samfunn preget av krig og konflikt.

KOMPETANSE OG TILLIT

Litteraturen om militær rådgivning diskuterer hva som er viktigst av militære, tekniske ferdigheter og evne til å etablere tillit på tvers av kulturer. Respondentene ble derfor spurt hvilken kompetanse de opplevde som mest nødvendig, hvordan tillit ble etablert, og hvorvidt det var mulig å etablere tillit uten å gjennomføre operasjoner med de afghanske styrkene. Majoriteten av respondenter fremhevet evnen til å bygge tillit som viktigste egenskap, selv om flere til slutt konkluderte med at grunnleggende militære ferdigheter (enkeltmannsferdigheter) var avgjørende for å overleve på slagfeltet. Som en respondent kommenterte, var han avhengig av å beherske

bærende soldatfunksjoner ... kart, kompass, GPS, håndtere eget våpen og sanitet, ta vare på seg selv militært for å overleve [...] men for å lykkes som mentor og løse oppdraget fra Nato var kulturforståelsen viktigst [...] Men de spiller sammen, det er vanskelig for meg å si at den ene var avgjørende og den andre ikke.

Hvordan man etablerer tillit med et annet menneske er i stor grad en individuell affære, og et slikt spørsmål kan avstedkomme like mange svar som antall personer man spør. Men de norske offiserene har relativt lik bakgrunn, utdanning og forberedelse før deployering til Afghanistan, og det kan pekes på noen fellesnevner ved hva de opplevde som viktig og utfordrede.

Omtrent halvparten av respondentene hevdet at å “være en god offiser/militær” skapte tillit i form av respekt. Å være en god offiser ble forklart gjennom respekten de fikk av afghanerne på bakgrunn av grad, stilling, erfaring i yrket, alder, utseende og andre “ytre” faktorer som minner mer om ære, aktelse og omdømme enn tillit gjennom personlige relasjoner mellom to personer. Fire respondenter eksemplifiserte hvordan denne typen tillit gjennom respekt ble etablert:

Rang, stilling og meritter [fra tidligere operasjoner i Afghanistan] spilte jeg helt bevisst på.

Vi nøt stor respekt fordi vi kunne faget vårt.

Jeg var like gammel, jeg hadde vært bataljonssjef, jeg hadde vært i Afghanistan tidligere [...] De tingene der, sammen med personlige egenskaper. Det å sende folk som er oppriktig glade i mennesker er viktig.

Jeg er stor (fysisk) og fikk respekt gjennom det ... og alder, jeg har levd livet, vært med på ting før, jeg har barn, det var en viktig felles plattform. Men respekten vi viste *dem* [min uthevnning] var viktigere enn alt det andre.

Det er slående at mange resonnerer som de to siste respondentene; de korrigerer eller justerte svaret under samtalen, og fokuserte mer på hvordan oppnå tillit gjennom andre egenskaper enn militære ferdigheter. Etter først å ha påpekt militærtekniske ferdigheter, endte mange opp med å fremheve egenskaper som å være "flink med folk", ydmykhet, å være "genuint interessert i andre mennesker" og "jovial, sosial og høvelig all right". Dette kan reflektere hvordan de opplevde samarbeidet kronologisk: Først måtte de mestre omgivelsene, få bekreftet at deres militære ferdigheter var tilstrekkelige for å bli akseptert hos afghanerne (respekt), og mestre de militære utfordringene i en stridssituasjon. Deretter, når man håndterte det overnevnte, ble "people skills" ansett som viktigst for å håndtere hele oppdraget og alle aspekter av jobben som militær rådgiver.

Overraskende nok ble kulturell ekspertise, eller utvidet kunnskap om kulturer, ikke trukket frem som kritisk kompetanse. Derimot fokuserte respondentene på høflighet, å bruke "sunt bondevett", å være en god gjest, og å bruke tid sammen med motparten for å bli en troverdig rådgiver. To respondenter utdypet hva de mente med ydmykhet og sunt bondevett med eksempler hvor de måtte forholde seg til religiøse skikker:

Mitt syn på kulturforståelse etter operasjoner i Libanon, Kosovo og et par ganger i Afghanistan [er] at det holder lenge med sunt norsk bondevett (eller byvett) og det å stole på magefølelsen. [For eksempel:] Det kom en ny sjef for det amerikanske teamet, det første han skulle gjøre var å få slutt på religionsundervisningen deres [...] Jeg spurte han: "Hva slags tull er det"? Han sa han hadde en kontakt i [Afghan] Ministry of Defence [...] Jeg sa: "Jaha, du får si fra når du har ordnet det". Han kom fort tomhendt tilbake.

70 prosent er mellommenneskelige relasjoner [...] jeg måtte lese hvilket humør CP [counterpart] var i. For eksempel Ramadan, vi måtte ha forståelse for det, men samtidig ikke legge ned bedriften. Man må tørre å si fra om at har du tatt på deg oppdraget, må du gjennomføre det.

Respondentene fremhevet ikke utvidet kulturell kompetanse som viktig, men heller mellommenneskelige kvaliteter som å være oppmerksom, observant og hensynsfull til hvordan afghanerne reagerte på deres oppførsel.

På spørsmål om hvorvidt man kan etablere tillit uten å operere tett sammen med

de afghanske sikkerhetsstyrkene (ANSF), svarte alle respondentene (med ett unntak) at nei, det var ikke mulig. I likhet med tidligere svar indikerer det at offiserene opplevde det som viktig å følge de afghanske styrkene, selv om enkelte operasjoner kunne være uhen-siktsmessige eller risikofylte. Å delta var ansett som helt essensielt for å oppnå tillit. For eksempel, som en respondent påpekte:

Heldigvis havna vi en stridskontakt tidlig [...] Da bedret forholdet seg, de skjønnte vi var “up for it”.

Forholdet mellom ham og den afghanske hærstyrken gikk fra *dårlig til normalt*, etter at de hadde vært i en kampsituasjon sammen.

Språk og situasjonsforståelse er i litteraturen beskrevet som fundamentale utfordringer for styrker fra forskjellige land. Men verken språkproblemer eller bruk av tolk ble fremhevet som et problem. Respondentene syntes de afghanske tolkene bidro til økt forståelse av kulturelle utfordringer, og at de forbedret kommunikasjonen mellom rådgiver og afghansk offiser. I ett tilfelle var det den lokale tolken som fikk varslet de norske offiserene om at ANSF var i ferd med å åpne ild mot et område med sivile.

Ulik situasjonsforståelse kunne tidvis være et hinder for samarbeid, men det var liten enighet i gruppen og stor spredning i svarene: Noen mente at norsk etterretning og informasjon bedret samarbeidet, andre at det tvert imot forverret planleggingsprosessene, fordi informasjonen avvek fra afghansk etterretning. Noen hevdet at når ANA produserte og handlet på bakgrunn av egen etterretning, ble både de og respondentene tryggere, fordi “de leser situasjonen i landsbyene bedre enn oss”, som en kommenterte. Noen opplevde store misforståelser på slagfeltet på grunn av motpartens totalt forskjellige tolkning av situasjonen, mens andre mente at i stridssituasjoner ble kommunikasjonen enklere og misforståelser borte. De afghanske styrkene ble beskrevet som både for modige og for forsiktige sammenlignet med hvordan nordmenn vurderte situasjonen og potensielle trusler.

EGENSKAPER VED DE AFGHANSKE STYRKENE

En rekke egenskaper ved de afghanske sikkerhetsstyrkene blir beskrevet som svært problematiske i litteraturen om militær rådgivning, og i analyser av den pågående krigen i Afghanistan. Spesielt gjelder det utfordringer som korrupsjon, skiftende lojalitet hos militære ledere, etniske skillelinjer i statsinstitusjonene og lav stridsmoral (motivasjon) hos afghanske soldater. I kontrast til litteraturen var det overordnede inntrykket hos respondentene at disse problemene ikke utgjorde noen vesentlige hinder i arbeidet deres, selv om mange så indikasjoner på slike forhold, og problemene var forventet og diskutert før deployering. De fleste respondentene avviste mange av problemene. Lojalitet i den afghanske hæren, stridsmoral og en multietnisk sammensetning av avdelingene ble ofte oppfattet som en styrke og ikke et problem. En respondent gav et eksempel på lojalitet i

en situasjon hvor hans pashtunske offiser og motpart hadde fått tilgang til et møte med en pashtunsk representant for Taliban:

Troppssjefen hadde ikke noe problem med å utlevere Taliban-lederen etterpå [...] Han hadde heller ikke avslørt noe av sitt virke som offiser [...] Han fortalte om møtet og synes det var merkelig, han hadde ikke noen tilknytning til Taliban [...] Han utleverte navn, telefonnummer, tilholdssted [...] internt var det bra lojalitet.

Imidlertid, etnisitet og lav stridsmoral hos soldatene var tidvis utfordrende for noen av respondentene. Mange omtalte afghanerne som rasistiske og merket seg at etniske grupperinger oppstod i de militære avdelingene. Som én kommenterte,

Afghanerne er noen kjemperasister [...] Stereotypiene med tanke på etnisitet ga også utslag på mange av ANA-soldatenes syn på befolkningen i [det pashtunske området], de mente at det var "kandaharis" eller "taliban" hele gjengen.

En annen illustrerte hvordan hans afghanske motpart underbygde etniske skiller, men på en annen arena enn stridsfeltet:

De spilte volleyball, så kom CP'en [counterpart] og sa "alle pashtunere går på den siden, jeg spiller bare med pashtunerne" [...] Han var rasist.

I tillegg fortalte flere respondenter om dyktige afghanske offiserer som ikke avanserte i systemet, eller som fikk upopulære oppdrag på grunn av sin etniske bakgrunn.

I situasjoner hvor stridsmoralen ble beskrevet som svak, ble det forklart av to årsaker: For det første var det ANSFs stridsutholdenhet, og ikke moral, som var hovedutfordringen. Evnen til å operere var i stor grad hemmet av svak logistisk støtte, manglende forsyninger og utstyr som klær, ammunisjon, vann og mat. Naturlig nok påvirket det også motivasjonen, men den individuelle stridsmoralen blant soldatene ble jevnt over beskrevet som høy. For det andre ble lav motivasjon forklart ut fra sviktende lederskap fra afghanske, overordnede offiserer. Tidvis manglet de ansvarsfølelse, fryktet risikoen for å "få skylda" hvis noe gikk galt, og de var "glad i å vise sin sjefsstatus i bazaren men ikke å ta ansvar når det gjelder", som én beskrev sin motpart. Ifølge samme respondent hadde hans afghanske samarbeidspartner fortalt ham at

"Hvis vi gjør noe bra, tar kandak-sjefen [bataljonssjef] æren. Går det til helvete må vi ta skylda." Kompanisjefen ringte opp kandak-sjefen og anmodet om å få patruljere et område. [Kandak-sjefen svarte:] "Du kan prøve, men det blir på ditt eget ansvar." Da har du ikke akkurat bygd opp forståelse for at sjefen din backer opp det du gjør.

Som en annen respondent forklarte, opplevde han stor forståelse for soldatenes situasjon:

Når vinteren kommer og Kandaken ikke klarer å bringe ved, pledd, uniformer og drivstoff – de gikk i t-skjorte når det snødde – det skjønner jeg ble dårlig stemning [...] Hadde de mat, ammunisjon, drivstoff, sol men ikke for varmt, var det greit. De er som soldater flest.

Problemet var forståelig (og derfor mer håndterbart) fordi det var et resultat av manglende forsyninger og dårlig ledelse, og ikke en generell iboende egenskap hos de afghanske styrkene.

OPPSUMMERING AV DE PRAKTISKE UTFORDRINGENE

Selv om mange utfordringer av praktisk art ble nevnt av respondentene, er få uthevet som spesielt vanskelige. Dette kan ha en rekke forklaringer: Noen problemer, for eksempel etniske skillelinjer og “klikker” i organisasjonen, ble observert, men ikke i den grad at lojaliteten virket truet, eller at situasjoner krevde innblanding av rådgivere til å håndtere konfliktene. Andre problemer, for eksempel korrupsjon, ble nevnt, men heller som en årsak til andre utfordringer som sviktende logistikk, manglende forsyninger og dårlig utstyr hos soldatene. Hva gjelder skiftende lojalitet hos sikkerhetsstyrkene, er utfordringen trolig tydeligere på et høyere nivå i organisasjonen enn der respondentene opererte. Skiftende lojalitet er også en utfordring som, i likhet med flere av de nevnte problemene, har vært større i det afghanske politiet enn i hæren (Giustozzi 2009). Den afghanske hæren oppleves som mer lojal til systemet enn sine politikolleger. Sist, men ikke minst, kan disse utfordringene virke mindre viktige i det store bildet. For eksempel, problemene med etnisitet og intern rasisme kan virke trivielle når rådgiverne og afghanerne, tross alt, bodde og slåss side om side.

KULTURELLE UTFORDRINGER

Denne delen undersøker tre aspekter knyttet til kultur: Først hvorvidt det å leve og operere tett på mennesker fra en annen kultur skaper spesielle utfordringer for militære rådgivere. Videre beskrives noen utfordringer som skapes av forskjeller i militær kultur mellom ulike nasjoners styrker. Til slutt diskuteres hvorvidt respondentene opplevde rollen som rådgiver i Afghanistan som forenelig med det å være offiser.

Å LEVE TETT PÅ EN FREMMED KULTUR

På spørsmål om respondentene opplevde noen spesielle utfordringer med å bo, spise og operere tett på afghanske styrker, svarte nesten samtlige spontant nei. Mange hevdet det motsatte, at å bo tett på styrkene var en fordel for å løse oppdraget, at afghanerne var mer like dem selv enn forventet, og at det opplevdes vemodig å forlate dem. Nesten alle

uttrykte en følelse av å ha vært godt integrert og ha nytt stor gjestfrihet hos afghanerne. Sitater fra fire av respondentene kan illustrere inntrykket:

Det var uvant i begynnelsen, men vi opplevde at det var en styrke [å bo tett].

Nei, dette [problemet] kompliseres unødvendig. ANA har jobbet med vestlige i årevis. Det var viktigere å jobbe ANA gode mot sivilbefolkningen.

Han [kompanisjef i ANA] mente at vi var for lite sammen med de på kveldstid. Vi tok det til oss, tilbrakte mer tid med dem. Jeg satte pris på ærligheten hans. Menn er menn [...] uansett kultur og religion, det er mannfolkprat overalt.

Når man bor tett blir man unikt kjent [...] Jeg synes det er rart at ikke Nato gjør det mer, vi murer oss inn og kroppsviserer ANSF når de skal inn på møte [...] man burde være samlokalisert i større grad. [Norsk] PRT kunne vært samlokalisert med ANA. Det hadde vært noe!

Dette inntrykket justeres noe gjennom to utfordringer som respondentene knyttet til kultur. For noen opplevdes afghanernes sanitære og hygieniske forhold frustrerende. Soldater i de afghanske styrkene ville ikke bruke toalettene, gjorde fra seg andre steder, og unnlot å rydde opp søppel eller opprettholde personlig hygiene på samme måte som nordmennene. I tillegg ga noen respondenter uttrykk for at uttalt religiøs fatalisme og visse religiøse skikker, som ramadan, medførte praktiske utfordringer.¹⁶ En respondent opplevde at religiøs fatalisme skapte problemer for selve mentorgjeringen hans:

Der vi gjør taktiske valg, så legger de litt vel mye i Allahs hender [...] De sier selv at de ser viktigheten av å trene på å skyte. Men når alt kommer til alt, er det Allah som bestemmer om de treffer eller ikke.

Frustrasjonen uttrykt av respondentene var ikke rettet mot religionen i seg selv, men mot de afghanske soldatenes manglende dedikasjon til oppdraget. Som en annen offiser utdypet:

De står oppreist og skyter i stedet for å legge seg ned, fordi hvis Allah vil, så overlever de. Hvis vi hadde tatt tap, eller måtte eksponere oss selv eller andre for risiko på grunn av det, hadde det vært frustrerende.

Til tross for disse eksemplene, var majoriteten tydelige på at de syntes å leve tett på de afghanske styrkene var både uproblematisk og nødvendig. Negative holdninger til fremmede kulturer eller frustrasjon ved å bo tett på lokale mennesker var ikke mulig å spore i samtalene.

Det er slående at så få opplevde spesielle utfordringer med å bo tett på lokale styrker over tid. Spesielt interessant blir det siden litteraturen fremhever at nærhet til den fremmede kulturen øker sjansen for stress og frustrasjon. Mange av respondentene ledet avdelinger som bodde svært tett på afghanerne - tettere enn de fleste andre norske avdelingene. Hvorfor opplever de så få utfordringer av dette slaget? Noen tentative forklaringer kan være verdt å reflektere over:

TETTE RELASJONER UNDER KREVENDE FORHOLD påvirker det overordnede inntrykket: Gruppedynamikker i kampsituasjoner er sterke. Respondentene påpekte også viktigheten av dette, og at å oppleve kamp eller lignende situasjoner sammen med samarbeidspartnerne skapte sterke tillitsbånd. Tilnærmet alle respondene, og alle enhetene representert i denne analysen, var selv engasjert i kamp-handlinger i løpet av kontingenten i Afghanistan. Det er mulig at respondentenes inntrykk av å ha lyktes, for eksempel hvis alle kom hjem i live til tross for mange farlige situasjoner, kan ha visket ut minner om de utfordringene man anser som mindre viktige i det store bildet.

BEHOV FOR Å ETABLERE INNGRUPPER OG UTGRUPPER: Noen respondenter rapporterte at de måtte ta de afghanske styrkene i forsvar ovenfor andre norske avdelinger i Afghanistan. En hevdet at "det var mye drittsnakk om ANA" i disse norske avdelingene. Noen mentorenheter har også uttrykt misnøye med at andre norske avdelinger bor tryggere og bedre, tjener mer og tar mindre risiko. Noen av respondentene bodde med ANA i fremskutte baser, nærmest isolert fra andre utenlandske styrker over lang tid. Det er mulig å forstå behovet for å identifisere seg selv og ANA som en inngruppe, og de andre norske styrkene som en utgruppe.

FORVENTNINGENE VAR VERRE: Mange uttrykte gjennom intervjuene, men spesielt i tilknytning til spørsmålene om kultur, at forskjellene mellom "de" og "oss" var mindre enn forventet. På et oppfølgingsspørsmål om hvor slike forventninger kom fra, svarte en respondent at

Vi lærer i kulturforståelsen at man skal være veldig forsiktig med religion, kvinnesyn, ikke si det, i hvert fall ikke det, og overhodet ikke det, ikke sitt sånn og sånn. Men når man blir kjent med folk kan man snakke om det meste [...] Jeg har diskutert flerkoneri med dem jeg har mentoreert.

Til slutt bør det nevnes at negative holdninger til afghanere og kulturen deres kan være et sensitivt tema, og det kan være episoder i den forbindelse respondentene ikke ønsket å utdype. Imidlertid støtter ikke helhetsbildet fra intervjuene opp under en slik antakelse.

MILITÆR KULTUR, PROFESJONSIDENTITET OG ROLLEFORSTÅELSE

En del elementer av militær kultur og offiserers profesjonsidentitet har tidligere skapt vanskeligheter for militære rådgivere. Utenlandske og lokale avdelinger kan ha svært forskjellige militære tradisjoner, for eksempel for hvordan lederskap skal utføres, hva som er offiserens rolle i en operasjon, hvor lojal man skal være til egen organisasjon og liknende. Militære rådgivere i Afghanistan samarbeider med flere nasjoner og kan oppleve problemer i skjæringspunktet mellom norsk, afghansk og amerikansk militær kultur. I enkelte tilfeller, som i Vietnam, har rollen som rådgiver til og med vist seg å være uforenelig med rollen som offiser, spesielt hvis de lokale styrkene ikke har hatt fremgang. Respondentene ble spurt om de opplevde forskjeller mellom norsk og afghansk profesjonsidentitet, om disse forskjellene hindret eller bedret samarbeidet, og om de anså rollen som militær rådgiver som forenelig med det å være offiser.

Nesten alle respondentene pekte intuitivt på likheter mellom norsk og afghansk militær kultur: De var alle soldater i en hierarkisk struktur, alle ville overleve og komme hjem (motivasjon), og begge nasjoner har sin soldatcredo (offisielle, styrende verdier). Men halvparten av respondentene nevnte også forskjeller knyttet til profesjonen. De fleste ønsket å understreke hvor like de var som soldater på et abstrakt nivå, men når det gjaldt konkrete situasjoner, pekte flere på forskjeller og utfordringer knyttet til deres spesifikke fagfelt. Lederne pekte på forskjeller i lederskapsfilosofi, og kompanirådgivere pekte på forskjeller i hvordan norske og afghanske styrker planlegger, trener og forbereder seg til operasjoner. Et eksempel kan illustrere hvordan disse intuitive likhetene, men også de dypereliggende utfordringene, kom frem underveis i intervjuet. En PRT-sjef fortalte om en samtale mellom han og ANAs bataljonssjef, og om samtalen som foregikk etterpå mellom ANA-sjefen og den norske rådgiveren (mentor):

Vi er overraskende like, hierarkisk struktur er jo et eksempel ... Jeg fortalte [ANAs bataljonssjef] at vi er begge commanders, likesinnede [...] Han var ikke helt fornøyd med planen, [så] jeg spurte ham:

- [PRT-sjef:] "Hva ønsker du å gjøre, har du noen forslag?" Da er svaret selvsagt:

- [ANA-sjef:] "Jeg gjør det du vil at jeg skal gjøre".

Så fulgte vi planene helt og holdent, trakk styrkene ut og dro tilbake til leir. Etterpå fikk mentoren hans kjeft som faen:

- [ANA-sjef:] "Hvorfor i helvete gikk vi ikke videre, det var sjanseløst"

- [mentor:] "Men du var jo enig i planen?"

- [ANA-sjef:] "Jeg kan ikke si det foran PRT-sjefen!"

Det hadde vi aldri opplevd i Norge [...] der hadde yngstemann tatt initiativet og foreslått at vi gjør slik og slik [...] vi har flere dyktige ledere på lavt nivå [...] Det norske likhetsprinsippet er ganske sterkt.

Respondenten ville jobbe med sin afghanske samarbeidspartner som likesinnet militær sjef, men ble møtt med underdanighet fra afghaneren. I andre tilfeller var det største problemet å få afghanerne til å planlegge for uforutsette hendelser:

[Planleggingsstaben] lagde bare én plan, det gav ikke sjefen rom for valg [...] Abstrakt tenkning virket ikke som det var mulig å skjønne, de håndterte ikke planlegging av flere hendelsesforløp [...] Hadde de bare en plan, og sjefen signerte, var de bundet til å følge den [slavisk]. I ett tilfelle [hvor situasjonen endret seg] måtte jeg sprengte [ANA-materiell] og ta på meg alt ansvar [...] Hadde jeg ikke gjort det hadde [ANA-offiseren] havna i buret og blitt skutt.

Selv om mange ytre likheter påpekes av respondentene, opplever de store uenigheter med afghanerne om hvilken rolle de mener de afghanske offiserene skal fylle.

Nesten alle respondentene mente at deres samarbeid med afghanerne ble forbedret av norsk militær profesjonalisme. For eksempel hevdet flere at egenskaper som toleranse og ydmykhet ovenfor andre kulturer er karaktertrekk ved norsk militær kultur. Som en respondent formulerte det,

Bønnehøytaleren gikk sine 5-6 ganger om dagen. Gutta koddet ikke, etterlignet ikke den ropinga, selv om det er ting som kan være fristende å gjøre. Det er fordelene med å ha med seg voksne folk.

Også fleksibilitet angående rang, grad og stilling ble fremhevet av mange respondenter. For eksempel kunne norske soldater uten formelle rådgivningsoppgaver hjelpe afghanerne med trening og undervisning. Og offiserer kunne (og burde) gjøre "soldatoppgaver" som kjøring, graving, vakthold, snekring og lignende. Mange, de fleste uoppfordret, stilte denne forståelsen av profesjonen i kontrast til en typisk amerikansk offiser som de ofte anså som rigid, kontrollert av regler, hierarkisk orientert og arrogant mot fremmede kulturer. Tre respondenter satte norsk og amerikansk militær kultur opp mot hverandre:

Nordmenn er fleksible og den amerikanske hæren for lojal til TTP'er [taktiske prosedyrer], regler og hierarki.

Noen avdelinger kommer dit og vil gjøre mest mulig i løpet av sine seks måneder. Amerikanerne var hakket verre; de ville ha gjort ting med én gang.

De [amerikanske styrker] hadde veldig mye "dos and don'ts", de kunne gjøre sånn og ikke sånn, og hvis de gjorde det allikevel, kunne de ikke fortelle det til noen. Slik er systemet deres [...] I Norge er det annerledes, alle har vært soldater, alle tar i et tak og er fleksible, det ligger i ryggmargen.

Litteraturen antyder at amerikansk militær kultur kan være et hinder for samarbeid med lokal styrker. Respondentene var av samme oppfatning, men mente stort sett at dette ikke gjaldt egen kultur. Ikke desto mindre, noen respondenter følte at karaktertrekk ved deres egen offisersidentitet ble utfordret i møte med afghanske styrker. For eksempel kunne gode intensjoner om å benytte muligheter til å forbedre sikkerhetssituasjonen i Afghanistan være frustrerende i møtet med en annerledes motivert afghansk ledelse:

Vi er i stor grad idealister, ANA hever lønn for å holde liv i sin familie. Kun et fåtall er idealister, og de blir dessverre ofte tråkket på av noen på nivået over.

Så å si alle respondentene beskrev at rollen som rådgiver var fullt ut kompatibel og forenlig med rollen som offiser. De opplevde at å forbedre afghanske styrker i stor grad var meningsfullt, det var mulig å se fremgang, og de fikk muligheten til å praktisere og mestre offisersprofesjonen. De fikk utøve lederskap i kampsituasjoner, overføre kunnskap gjennom trening, veiledning og utdanning (de fleste norske offiserer har erfaring fra utdanningsavdelinger) og håndtere krevende situasjoner. Interessant nok var det kun én respondent som fremhevet "å gjøre Norge tryggere" som en forenende faktor mellom disse rollene. For majoriteten betydde "forenlig" meningsfulle operasjoner i henhold til hva de anså som plikter og oppgaver for en profesjonell militær leder. Som en av sjefene for mentoravdelingene kommenterte,

Man får prøvd seg selv – det har man ofte tenkt på [...] prøvd seg som leder under vanskelige forhold [...] Følelsen av å gjøre noe som ingen hjemme synes annet enn godt om, og samtidig se resultater der nede: Det kan ikke bli så mye bedre enn det.

For å oppsummere: Selv om rollen som militær rådgiver kan være komplisert og sammensatt, ser ikke rollen i seg selv ut til å forårsake alvorlige utfordringer. Offiserenes (rolle) persepsjon av å være lærer, soldat og offiser – noen ganger samtidig – oppleves å være i tråd med forventninger og deres identitet som yrkesmilitære. Forskjeller mellom afghansk og norsk militær kultur er tydelig til stede, men blir ikke betraktet som uoverkommelige problemer. Det kan være flere årsaker til det, men følelsen av en viss fremgang, og at oppdraget er meningsfullt, blir fremhevet av respondentene, spesielt blant de som anser fremgang hos de afghanske styrkene som det dominerende målet. I tillegg har de fått testet og mestret militære kjerneoppgaver i overensstemmelse med rollen som offiser og profesjonell stridende. Det siste avhenger av situasjonen under oppholdet i Afghanistan, og som nevnt har kampsituasjoner og et høyt trusselnivå trolig bidratt til å gi offiserene en mer sammenhengende forståelse av sin rolle.

Mælands studie viste hvordan sprikende rolleforståelse forårsaket moralske konflikter for norske offiserer i Kosovo, som igjen førte til at de utviklet negative holdninger til lokalbefolkningen (2004, 43). Denne studien finner ikke slike holdninger eller opplevd

rollekonflikt hos respondentene. Som nevnt kan man ikke utelukke at respondentene har pyntet på svarene, men en slik antakelse finner liten støtte i resten av studien. Det er imidlertid mer sannsynlig at mangelen på uoverkommelige utfordringer og negative holdninger kommer av at oppdraget i stor grad oppleves som meningsfullt, og fordi respondentene og de afghanske soldatene faktisk opererer sammen som soldater. Det er en gjenkjennelig aktivitet og rolle for norske offiserer. Det kan gi opplevelse av større fremgang enn i oppdrag hvor militære styrker er der for å hjelpe sivilbefolkningen, som de fredsbevarende operasjonene Mælands funn er hentet fra. I Afghanistan opplever trolig ikke norske offiserer den samme nærheten til sivile som lider, og blir spart for de dehumaniserende mekanismene som kan oppstå ved nær samhandling med sivilsamfunn revet opp av krig og konflikt.

KAMPSITUASJONER

Kampsituasjoner, en høy trussel og risiko i hverdagen kan være altoverskyggende utfordringer i slike operasjoner, men for noen for opplagte til å nevne i et intervju. Respondentene ble derfor spurt hvorvidt strid og kamp representerte en stor utfordring i jobben, og hva de opplevde som mest positivt ved tjenesten i Afghanistan. Det siste spørsmålet var formulert for å gi respondentene en sjanse til å reflektere over positive aspekter ved arbeidet med afghanere, siden denne studien i stor grad fokuserer på problemer.

Selv om de fleste offiserene refererte til kamp, risiko, situasjoner med høy trussel og stridssituasjoner i en eller annen form, var det svært få som fremhevet dette i intervjuene. Respondentene omtalte slike situasjoner i en nøktern og nøytral form, verken i positive eller negative vendinger, som noe de var forberedt på, men som var sekundært til arbeidet med å forbedre de afghanske styrkene. Likevel pekte tre respondenter på forventninger og iver hos yngre befal som utfordrende. Spesielt i kampsituasjoner, eller i situasjoner hvor de afghanske styrkene gjorde noe uetisk, måtte rådgiverne både dempe forventninger og håndtere frustrasjon hos yngre, underordnet personell. Som en kompanimentor kommenterte,

Det var en utfordring her, fordi da vi deployerte var jeg sikker på at vi kom til å havne i kamp [...] Som jeg sa til [teamet]: Jeg håper vi kan komme tilbake og si at vi aldri var i kamp. Jeg har blitt skutt på før og synes ikke det var noe ålreit [...], den forståelsen har ikke en ung soldat eller befalingsmann. De var mer gira på at det skulle smelle litt [...] Største utfordringen var å dempe forventningene til de yngre.

Selv om mange respondenter påpekte utøvelse av lederskap og soldatvirke i strid som helt essensielle deler av offisersrollen, var det ingen som fremhevet kampsituasjoner og stridshandlinger som en positiv faktor i seg selv. Det er en liten, men svært viktig nyanse.

Hva gjelder positive aspekter, fremhevet respondentene det å lykkes sammen med afghanerne, samt å oppleve at de ble kjent og fortrolige på et mer personlig plan enn

forventet. For mange var det å oppdage at “de er ikke så annerledes enn oss”, og å føle de forstod en fremmed og annerledes kultur, mest positivt. Som en respondent bemerket:

Å oppdage at vi ikke er så forskjellige; den konklusjonen gav merverdi i livet og diskusjonene etterpå [...] Det er masse diskusjon om innvandring og hvor fæle de er med kvinner og barn og sånt fordi de har en annen kultur [...] Jeg føler jeg forstår den bedre, kanskje blitt mer åpen [...] fått mer aksept for det som er fremmed, som andre kulturer [...]

Kanskje skjønner man mer av verden etter å ha vært så tett på noen fra et fundamentalt annerledes samfunn, og som er så mye fattigere enn de vi er [...] Det er nok det mest verdifulle for ettertiden.

Respondenten beskrev en “spill-over-effekt”, det ukjente ble for ham mindre fremmed, også i dagliglivets diskusjoner hjemme i Norge. Alt i alt synes det å ligge en følelse av mestring i å ha forstått noe fremmed, funnet kontaktpunkter i en annen kultur, og etablert en felles plattform med mennesker som en forventer er svært annerledes enn seg selv. Kanskje liker de fleste mennesker å si at “nei, de er jo ikke sånn, jeg kjenner en av de selv ...” og bekrefte eller avkrefte stereotyper, og nyansere andres oppfatninger.

TO HISTORIER PÅ SIDEN AV HOVEDINNTRYKKET

To respondenter i denne studien hadde radikalt forskjellige historier å fortelle, både i forhold til de øvrige offiserene som ble intervjuet, men spesielt sammenlignet med hverandre. Denne studien har så langt presentert funnene tematisk, for å sammenfatte hovedtendensene fra intervjuene. Dette avsnittet gir et innblikk i to respondenters svært ulike opplevelser som representerer avvik fra datamaterialet. Siden disse to historiene er mindre synlige i den foregående analysen, vil de bli presentert her. Imidlertid bør noen presiseringer gjøres: Disse historiene representerer på ingen måte “riktige” eller “gale” oppfatninger, eller korrekte eller ukorrekte historier. De er basert på opplevelser fra forskjellige avdelinger, og gir begge et like sannferdig bilde av situasjonen på bakken i Afghanistan. Hensikten er å vise den sterke kontrasten mellom dem og hvordan de skiller seg fra hovedinntrykket. I tillegg illustrerer de at variasjonen i respondentenes opplevelser kan være svært avhengig av vedkommendes stilling, mandat, oppdrag og lokalisering i Afghanistan.

HISTORIEN OM SLAGET VI VANT

Det generelle bildet denne respondenten tegnet var at operasjonen han deltok i var en suksess, både fordi de afghanske styrkene ble mer selvstendige og fordi avdelingen forbedret den lokale sikkerhetssituasjonen. Respondenten problematiserte sjelden utfordringer, egenskaper ved de afghanske styrkene eller avdelingens egne avgjørelser. Hyppige

kampsituasjoner, slitasje på personellet og en høy trussel fra veibomber ble beskrevet som hovedutfordringene – og nærmest de eneste utfordringene – men også som faktorer som knyttet de afghanske og norske styrkene sammen. For eksempel oppstod få misforståelser fra respondentens synspunkt. Han erfarte at “alle hadde den samme følelsen av presset der ute” og “alle hadde de samme intensjonene og samme målsetningene” på grunn av den krevende sikkerhetssituasjonen.

Få, om noen, dilemmaer var opplevd, de fleste ble avkreftet. De som ble nevnt, ble beskrevet som etiske valg – så viktige at det var enkelt å velge riktig. Problemene var ansett som håndterbare, operasjonene meningsfulle, og afghanerne var stort sett mulig å overbevise til å gjøre de “rette tingene”. Uetisk eller ulovlig oppførsel hos de afghanske styrkene fant sjelden eller aldri sted. Situasjonene som ble beskrevet fremhevet ofte det motsatte, hvor hederlige de var. Som respondentene kommenterte,

[ANA-befalet] hadde stor omsorg for soldatene. Alt han fikk av oss delte han umiddelbart ut til styrkene [...] ANA var veldig bevisst på *collateral damage*.

I de tilfellene dårlig oppførsel allikevel fant sted, ble afghanernes reaksjoner og rutiner for opprydding og indrejustis fremhevet som nærmest eksemplariske.

Militært håndverk og enkeltmannsferdigheter ble fremhevet som altoverskyggende viktig, og tillit ble bygget gjennom å fremstå som kompetent og modig, samt å alltid operere sammen med afghanerne (dette avviker ikke fra det generelle bildet, men står i kontrast til historien fra neste respondent). Problemer knyttet til egenskaper ved de afghanske styrkene, som korrupsjon, skiftende lojalitet og etniske skillelinjer, ble nesten avfeid:

[Sjefen] var tadjik, tidligere Mujaheddin [...] Nestkommanderende var hazara, hadde tilhørt Nordalliansen på russisk side og var utdannet i Russland. [Stabsoffiseren] var pashtuner, og det var ulike etnisiteter hos [undersjefene] – vi opplevde ingen problemer med det, heller ikke lokalt [...] De representerte ANA og GiroA [myndighetene], ikke klaner og familier.

Få kulturelle utfordringer ble ansett som vanskelige, delvis fordi den norske avdelingen bestod av voksne og erfarne soldater og offiserer, delvis fordi respondenten ønsket å fokusere på likheter mellom styrkene, og hva som knyttet den afghanske og norske avdelingen sammen i stedet for problemer. Den norske avdelingen ble beskrevet som så robust, velutdannet og erfaren at den håndterte samvirket med en annerledes afghansk militær kultur.

HISTORIEN OM KRIGEN VI TAPER

I kontrast til forrige respondent, fortalte denne en historie om mye frustrasjon over mange aktører, norske så vel som afghanske. Respondenten var hovedsakelig frustrert over aktørenes måte å håndtere konflikten på, samt å måtte ta høy risiko for en strategi ingen trodde på. Der andre respondenter var ivrige etter å beskrive afghanske soldater generelt, sporet denne offiseren ofte samtalen tilbake til hva han mente norske og afghanske ledere gjorde feil. De største utfordringene ble beskrevet som å være å "få egen organisasjon, med alle aktørene, til å forholde seg til [de etniske aspektene ved konflikten]" og å "risikere eget og andres liv for noe du vet er gærent".

Mange dilemmaer fra litteraturen ble gjenkjent, og respondenten opplevde det mest presserende dilemmaet når han måtte utføre risikofylte oppdrag for noe som virket kontraproduktivt på lenger sikt. Respondenten følte seg tvunget til å "velge side i konflikten", og "støtte myndigheter uten legitimitet i befolkningen". Operasjonene opplevdes i stor grad å virke mot sin egentlige hensikt, både på grunn av dårlig afghansk ledelse, men like mye på grunn av norske avdelingers manglende kunnskap om konflikten dypere dynamikk:

Hver gang det smeller taper vi. Da må man være veldig bevisst på de slåsskampene man velger å ta.

De afghanske samarbeidspartnerne var ansett som korrupte og lite sympatiske. Dette kom spesielt godt frem i episoder hvor respondenten forsøkte "å spille den afghanske politikerens god", men politikerens svarte med å opptre enda mer uetisk mot lokalbefolkningen han styrte. I skarp kontrast ble opprørernes sak (ikke metoder) mot de afghanske myndighetenes korrupsjon og vanstyre, sett på med sympati og forståelse. Som respondenten sa,

Jeg har mye sympati for opprørsgruppene, for deres sak er veldig legitim [...] Det var ingen av de taliban-commanderne jeg snakket med som argumenterte fra et religiøst perspektiv. Argumentene deres var lokale, det gikk på urettferdighet, korrupsjon, vanstyre og etniske motsetninger.

Kulturell kunnskap og evne til å forstå den lokale konteksten, konflikten og hvordan opprøret brer seg, blir fremhevet som vital kompetanse. I kontrast til de øvrige respondentene mente denne at tillit hovedsakelig ble oppnådd uten å drive operasjoner med afghanerne, men heller ved å snakke med dem på tomannshånd; da var de afghanske samarbeidspartnerne under mindre press fra andre og ikke redd for represalier.

Interessant nok ble problemer med norsk militær kultur og profesjonsidentitet fremhevet, i motsetning til de øvrige respondentene, som fokuserte på afghansk eller amerikansk militær kultur. Respondenten trakk frem en rekke karaktertrekk ved offiserer,

karaktertrekk han mente hindret positiv fremgang i konflikten. Norske offiserer har for vane å “sende glansbilder oppover i systemet”, altså kommunisere et for positivt bilde oppover om situasjonen på bakken. Respondenten følte at norske styrker tok for mye parti i konflikten, noe han beskrev som “veldig etisk utfordrende”. Videre er militært utdannede offiserer trent i beslutningstaking gjennom å kjapt analysere situasjonen, legge en plan og deretter implementere den. Ifølge ham gjør det offiserene for utålmodige, for lojale til føringer og regler, og for ivrige i jakten på en hurtig løsning på konfliktene. Respondenten opplevde dette som personlig utfordrende, og uttrykte at “jeg kunne telle på én hånd de menneskene jeg stolte på der nede”. I sterk kontrast til resten av respondentene tvilte han på om rollen han hadde hatt var forenelig med det å være offiser. Han opplevde sterk sympati med opprørernes sak, han anså den norske innsatsen i konflikten som for partisk, og han opplevde det som etisk utfordrende å måtte utsette seg selv og andre for risiko for noe man ikke trodde på. Når det er sagt, opplevde respondenten også lyspunkter i form av mulige løsninger på lokale konflikter. En situasjon var spesielt illustrerende for hva han anså som positivt:

Jeg har veldig sansen for den pashtuner-kulturen, ære, det er en veldig gentlemanaktig sak [...] vi opplevde at [andre ISAF-styrker] ble tatt i bakhold i vårt område, så ringer vi [opprørslederen] som skyter, og sier “Hvorfor skyter du på oss?” Og han sier, “Åh unnskyld, jeg viste ikke at det var deg!” [...] Det viser liksom at det er håp.

KOMMENTARER TIL DE TO HISTORIENE

Hvordan kan det forklares at to respondenter, valgt ut på bakgrunn av en rekke kriterier som bakgrunn, utdanning, og tidsrom for tjeneste i Afghanistan, har så ulike historier å fortelle? Selv om alle respondentene i studien er valgt ut fra at de hadde mange fellesnevner, var disse to fra forskjellige avdelinger, hadde et noe ulikt oppdrag og jobbet med ulike afghanske samarbeidspartnere. Respondenten fra “historien om suksess” jobbet hovedsakelig med den afghanske hæren, den andre respondenten jobbet hovedsakelig med afghansk politi og politikere. Siden de også opererte i forskjellige geografiske områder, kan svarene deres reflektere en positiv eller negativ utvikling i akkurat disse områdene. En skal ikke undervurdere den lokale dynamikken i konflikter. Respondentene var også under ulikt press. Den første var svært avhengig av et godt samarbeid i hyppige kamphandlinger og under kontinuerlig høy trussel. Den andre respondenten opplevde i større grad at samarbeidet med afghanske myndighetspersoner forvansket oppdraget han var satt til å utføre. I tillegg kan respondentene, kanskje ubevisst, ha hatt en agenda, en historie å fortelle eller et konkret budskap de ville formidle. Men frustrasjonen beskrevet hos siste respondent tok ikke form som et ensartet budskap eller agenda, men sprikte og var rettet mot mange aktører, afghanske som norske. Til sist bør det nevnes at offiserenes forskjellige historier kan være påvirket av at opplevelser formes av ulike

personligheter, og mennesker uttrykker seg ulikt. Fortsatt gir det en viss innsikt; opplevelsene hos norske offiserer er langt fra ensartete og kan variere stort innenfor et ensartet sjikt av offiserer. En konsekvens av det er at man bør være varsom med å betrakte alle norske soldater og offiserer i Afghanistan som én homogen gruppe.

Konklusjon

Det mest oppsiktsvekkende funnet i denne studien er at til tross for litteraturens mange utfordringer knyttet til samarbeid med lokale styrker, opplever norske offiserer stort sett disse utfordringene som håndterbare og samarbeidet som svært bra. Selv om majoriteten av respondentene har erfart både vanskelige dilemmaer og praktiske problemer i sitt samvirke med afghanske myndighetspersoner, er det sjelden at disse utfordringene svekker hovedinntrykket av samarbeidet.

Konklusjonen vil fokusere på tre ting: For det første vil spørsmålet som danner grunnlaget for studien bli besvart ved å peke på hvilke utfordringer som oppleves mest presserende for norske offiserer, hvorfor mange utfordringer oppfattes som håndterbare, og hvordan dette står i forhold til litteraturen. For det andre vil funnene om kulturelle utfordringer bli sammenlignet med tidligere forskning på en relativt lik gruppe med helt andre erfaringer. Hos norske offiserer i Kosovo synes kulturelle utfordringer å være vesentlig mer problematisk enn i denne studien. En sammenligning mellom de to kan antyde hvorfor. For det tredje vil denne delen avsluttes med en diskusjon om hva som er avgjørende for offiserenes opplevelse av samarbeidet med de afghanske styrkene, og indikere hvorfor offiserene håndterer og påvirkes forskjellig av operasjonene i Afghanistan og Kosovo.

En viktig anmerkning er at datamaterialet i denne studien ikke tillater generaliseringer for alle norske offiserer i Afghanistan, det setter grenser for konklusjonene som kan trekkes. For eksempel har historiene som representerer hverandres motpoler, vist at selv om respondentene i utgangspunktet har mange likhetstrekk, kan de ende opp med to radikalt forskjellige meninger om utfordringene i Afghanistan.

STATSBYGGING OG BESKYTTELSE AV SIVILE

Dilemmaene fra litteratur om statsbygging ble i hovedsak oppfattet som håndterbare av de norske offiserene. En del respondenter erfarte flere av dilemmaene, men opplevelsene var ikke entydige og hadde mange nyanser. Ved for eksempel å fokusere på trening og forbedring av de afghanske sikkerhetsstyrkene slipper man delvis, men ikke helt, unna motsetninger mellom kort- og langsiktige mål. Afghanske styrkers avhengighet av vestlige kapasiteter var ofte opplevd, men det var uenighet blant respondentene om hvorfor, og hvorvidt det representerte vanskelige valg. Valget mellom “the Afghan way” og egne militære prosedyrer havnet ofte i skyggen av at man stort sett fulgte de afghanske styrkene uansett, og de største problemene oppstod heller hvis afghanerne ikke ville operere i det hele tatt, eller norske retningslinjer stod i veien for å bli med. Men dilemmaene som oppstår når lokale styrker behandler sivile ulovlig eller uetisk, ser ut til å skape de største utfordringene i disse operasjonene. Slik oppførsel virker håndterbart til et visst punkt; man kan (og bør) i noen tilfeller godta forskjeller i hva som er akseptabel oppførsel og ikke, men ikke når sivile står i fare for å ta skade eller i verste fall miste livet. I militære operasjoner er det ofte en viss risiko for sivile tap. Men spesielt vanskelig blir det når det er uenighet om hvorvidt de sivile er uskyldige eller ikke, eller sivile blir utsatt for dårlig behandling av de afghanske styrkene som kunne vært unngått.

Utfordringene hentet fra litteraturen om militær rådgivning og utfordringer spesifikke for de afghanske styrkene er også opplevd som mindre enn litteraturen gir inntrykk av, både problemer av praktisk og kulturell art. Alt i alt gav respondentene inntrykk av at de kunne håndtere de fleste utfordringene, at slike valg og situasjoner var en del av hverdagen, og at oppdraget fortsatt virket meningsfullt. Siden så få problemer blir fremhevet virker det på sin plass å spørre hvorfor. En faktor kan være at offiserer tenderer, av nødvendighet, mot å fokusere på løsninger. Soldater er naturlig nok ikke så problemfokusert som litteraturen om statsbyggende operasjoner, siden forskning først og fremst søker å stille spørsmål, problematisere og nyansere bildet. For soldater og offiserer i en liten og avsidesliggende base, sammen med afghanske styrker i en situasjon med høy trussel, blir et løsningsorientert fokus en nødvendighet; uten et slikt utgangspunkt kan utfordringene i Afghanistan virke overveldende og altoverskyggende.

Disse konklusjonene komplementerer litteraturen om statsbyggende operasjoner på to måter: For det første har litteraturen fokusert på den uavhengige rollen til utenlandske styrker, ikke hvordan de samvirker med lokale styrker. Utfordringene med å måtte støtte og legitimere handlingene til de lokale styrkene kan derfor ha blitt undervurdert, spesielt når det gjelder beskyttelse av sivile. For det andre ser det ut til å være et gap mellom litteraturen og praksisfeltet som er undersøkt i denne studien, siden dilemmaene fra litteraturen i stor grad oppleves som håndterbare av norske offiserer. Selv om tidligere forskning har vist at statsbygging byr på en rekke vanskelige valg for de som er satt til å utføre den, finner ikke denne studien tilstrekkelig støtte til å hevde at slike dilemmaer er avgjørende for utfordringene norske offiserer opplever i Afghanistan.

OFFISERER FRA OPERASJONER PÅ BALKAN

I Mælands studie av en liknende gruppe i en tilsynelatende liknende operasjon, nemlig norske troppssjefer i Kosovo, var offiserene utsatt for å utvikle negative, på grensen til rasistiske, holdninger og en nedlatende sjargong mot lokalbefolkningen og deres kultur (Mæland 2004, Røkenes 2005). Sammenlignet med denne studien er det slående at å være tett på mennesker fra en fremmed kultur, oppleves så mye mindre problematisk i Afghanistan, enn i Mælands og Røkenes' studier fra Kosovo. I dette aspektet står denne studien i skarp kontrast til litteraturen, siden ingen slike holdninger ble funnet. Tvert om tegnet de fleste respondentene et svært positivt overordnet bilde av afghanerne, til tross for sterke opplevelser. Noen opplevde til og med å ha fått større aksept og toleranse for det som er fremmed. På den annen side peker Mæland på en svært uklar rolleforståelse hos soldater og offiserer i Kosovo, kompliserte og uklare forhold ved maktanvendelse og en sterk fremmedgjøring til de lokale som årsaker til utfordringene som oppstår. I denne studien gir offiserene uttrykk for det motsatte: De opplever rollen som entydig og forenelig med offisersprofesjonen. Situasjoner med maktanvendelse og høy intensitet, altså å få "testet seg som offiser" i Afghanistan beskrives som positivt. Fremmedgjøring omtales også med motsatt fortegn; flere respondenter beretter at de nærmer seg de afghanske samarbeidspartnerne gjennom fremgang, operasjoner og felles mestring. I dette aspektet underbygger studien Mælands konklusjoner, ved at rolleforståelse, fremmedgjøring og til dels maktanvendelse er sentralt i offiserens opplevelse av operasjonen og personene de samvirker med.

Den mest negative historien i denne studien ble fortalt av en offiser med oppgaver som lå nærmere oppgavene til respondentene fra Kosovo og som delvis opplevdes som meningsløse. Det styrker Mælands konklusjon om at opplevelsen av meningsløshet kan forårsake sterk frustrasjon. Den store forskjellen er at denne respondentens frustrasjon ikke fikk uttrykk i arroganse for afghansk kultur – snarere tvert om. I tillegg må det fremheves at i Kosovo var offiserene i stor grad i interaksjon med sivile, mens denne studien fokuserer på sikkerhetsstyrker. Selv om begge er lokale personer fra en annen kultur, deler offiserer et profesjonsfelleskap som yrkesmilitære. Det å støtte afghanske politi- og hærstyrker er sannsynligvis mer gjenkjennelig for offiserer enn å hjelpe sivile på Balkan eller i andre, liknende fredsoperasjoner. Der kan nærheten til sivile i konflikt, og utfordringer med å hjelpe dem, vanskeliggjøre forholdet til dem man er sendt for å hjelpe og deres kultur.

AVSLUTNING

Så hva er avgjørende for offiserens inntrykk og opplevelse av slike operasjoner? Tilsynelatende er det ikke dilemmaene, ei heller de praktiske eller kulturelle problemene, men hvilken oppgave de er satt til å utføre. Oppdraget er stort sett opplevd som meningsfullt, av to grunner: For det første opplever mange av offiserene at bidraget deres faktisk utgjør

en forskjell – de afghanske styrkene blir bedre, og mange opplever fremgang til tross for at sikkerhetssituasjonen varierer. For det andre er oppgaven de utfører gjenkjennelig; i en hverdag med høy trussel og hyppige stridssituasjoner utfører de et militært oppdrag i overensstemmelse med deres identitet som offiserer. Når de samtidig opplever å mestre omgivelsene, også i samvirke med sin afghanske samarbeidspartner, kan det forsterke opplevelsen av et meningsfullt oppdrag. Den konklusjonen kan anspore til en annen, og mer universell debatt: Soldater ser ut til å håndtere egen frustrasjon i denne type oppdrag bedre enn i humanitære, fredsbyggende operasjoner med lavere intensitet og uklare roller for militære styrker. Det er ikke det samme som å si at soldater ikke bør delta og bidra i sistnevnte. Men de virker noe bedre forberedt på dilemmaene og utfordringene i operasjoner hvor soldatprofesjonen rendyrkes i større grad, som i Afghanistan. Studien indikerer at noen norske offiserer, til tross for den høye risikoen i de pågående operasjonene i Afghanistan, ser ut til å fortrekke den type oppdrag foran fredsoperasjoner med lavere intensitet og mindre gjenkjennelige roller.

Denne studien har belyst de viktigste utfordringene i samvirket mellom norske og afghanske styrker og indikert at den militære kulturen ser ut til å prege opplevelsene i større grad enn påvirkning fra en fremmed afghansk kultur. Det har vært en overgang fra de militære operasjonene i Kosovo til dagens militære oppdrag i Afghanistan, hvor sistnevnte bærer preg av høyere intensitet og flere stridssituasjoner. Som en ansporing til videre forskning, kan man undersøke hvordan offiserenes syn på freds- og statsbyggende operasjoner, og sin rolle i disse operasjonene, har endret seg. I tillegg representerer funnene i denne studien normative persepsjoner hos norske offiserer, og sier lite om hvordan de afghanske offiserene opplever samarbeid med vestlige styrker. En tilnærming som undersøker og tar afghanske offiserers opplevelser i betraktning, kan si mer om effekten og konsekvensene av militær rådgivning.

SLUTTNOTER

- 1 Norge bidrar også med betydelige økonomiske midler for å styrke den afghanske sikkerhetssektoren. Eksempelvis planlegger regjeringen å støtte finansieringen av den afghanske hæren (ANA Trust Fond) med 40 millioner amerikanske dollar fra 2011 til 2013 (Forsvarsdepartementet 2010).
- 2 Dr. Hickey bygde denne studien på ti års erfaring med Vietnam, hvorav han tilbrakte fire år i landet og intervjuet over 320 amerikanske militære rådgivere og soldater i disse avdelingene.
- 3 Undertegnede har oversatt alle de engelske originalsitatene til norsk.
- 4 De andre dilemmaene er "coherence dilemmas" (entydighet), "footprint dilemmas" (fotavtrykk) og "participation dilemmas" (deltakelse). Dilemmaer rundt deltakelse, altså valg mellom hvilke lokale aktører som skal få delta i en politisk prosess etter en konflikt, kan være et kjent problem for norske offiserer. Enkelte afghanske aktører har vært beskyldt for både korrupsjon og kriminalitet. Norske offiserer avgjør imidlertid i liten grad hvem de skal samarbeide med. Deler av dette problemet diskuteres i delen om egenskaper til de afghanske styrkene, da lojaliteten til disse aktørene kan variere.
- 5 I tillegg til at tiden virker mot en i operasjonsområdet, kan den gjøre det i hjemlandet også. Land som deltar i statsbygging utenlands blir mindre villige til å deployere soldater til lange operasjoner med et usikkert utfall, ikke minst på grunn av den politiske risikoen på hjemmebane ved tap av soldativ.

- 6 Med ordet "flystotte" menes her støtte fra fly eller helikopter mot fiendtlige mål i umiddelbar nærhet av egne styrker.
- 7 I samtale med forfatteren.
- 8 Sitatene er hentet fra boken *Advising Indigenous Forces* (Ramsey 2006a, 135-176) og oversatt til norsk av forfatteren.
- 9 Nesten ingen av de amerikanske rådgivere fra Korea, Vietnam og El Salvador rapporterte at de følte seg taktisk, teknisk eller militært uforberedt for oppgaven. Derimot følte de seg utilstrekkelig forberedt på de "krevende utfordringene som språk, kulturelle forskjeller og vertsnasjonens institusjonelle barrierer" (Ramsey 2006a, 109).
- 10 Gjennom korrespondanse med forfatteren, tilgjengelig på e-post.
- 11 I samtale med forfatteren, Meymaneh, mars 2009
- 12 Simons beskriver fenomenet "going native" gjennom to mekanismer: Enten når empati for de innfødte går over til sympati som igjen bikker over til tap av objektivitet, og det opprinnelige oppdraget forsvinner ut av syne. Eller, når militære rådgivere blir fristet til å oppføre seg som krigsherrer, forvrenger sin fortolkning av det opprinnelige oppdraget, og handler langt utenfor sine opprinnelige fullmakter.
- 13 Det er ventet en omorganisering av dette bidraget frem mot 2012, herunder et oppgavebytte med den latviske styrken og økt satsning på afghanske fagskoler. På lang sikt er målet mer institusjonell opplæring av det afghanske Forsvaret foran operativt samarbeid med styrkene i felt (Forsvarsdepartementet 2010)
- 14 I engelskspråklig litteratur, doktriner og dokumenter nyttes ofte ordet "counterpart" (motpart) om den som mottar råd.
- 15 I tillegg er noen få geografiske navn, navn på operasjoner og afghanske samarbeidspartnere er med hensikt tatt ut av studien, da deler av denne informasjonen kan være gradert.
- 16 Fatalisme er en tanke om at alt, også menneskenes handlinger, er bestemt av ytre og indre årsaker og at det derfor ikke finnes noen fri vilje.

Litteratur

AYOUB, M.

1996. State making, state breaking, and state failure. I Crocker, C. A., Hampson, F. O. & Aal, P. R. (eds.) *Managing global chaos: sources of and responses to international conflict*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.

AZARI, J., DANDEKER, C. & GREENBERG, N.

2010. Cultural stress: How interactions with and among foreign populations affect military personnel. *Armed Forces and Society*, 36, 585-603.

BELLAMY, A. J., GRIFFIN, S. & WILLIAMS, P.

2004. *Understanding peacekeeping*, Cambridge, Polity Press.

BERDAL, M.

2009. *Building peace after war*, Abingdon, Routledge.

BLANC, J., HYLLAND, A. & VOLLAN, K.

2006. *State structure and electoral systems in post-conflict situations*, Washington, D.C., IFES.

BYROM, J.

2008. Training the new Afghan tank force: a multi-national advisory mission, 2 June 2003 to 3 December 2003. I Stoker, D. J. (ed.) *Military advising and assistance - From mercenaries to privatization, 1815 to 2007*. London: Routledge.

CALDWELL, W.

2010. Transcript: Press conference on NATO training mission - Afghanistan. NATO Headquarters Brussel.

CHABAL, P. & DALOZ, J.-P.

1999. *Africa works: disorder as political instrument*, Bloomington, Ind., Indiana University Press.

DONOVAN, D.

1958. *Once A warrior king: Memories of an officer in Vietnam*, New York, Ballantine.

FAREMO, G.

- 2010a. 2011 - Et år for endring i Afghanistan. Forsvarsdepartementet - taler og artikler. Oslo.
--- 2010b. Justerer norsk Afghanistan-bidrag. Oslo: Forsvarsdepartementet.

FORSVARSDEPARTEMENTET

2009. Stortingsproposisjon nr. 1, Kapittel 1792 - Norske styrker i utlandet. Oslo.
--- 2010. Stortingsproposisjon nr. 1, Kapittel 1792 - Norske styrker i utlandet. Oslo.

GIUSTOZZI, A.

2008. Afghanistan's National Army: The ambiguous project of Afghanization. *Terrorism Monitor*, 6.
--- 2009. The Afghan National Army: Unwarranted hope? *Rusi Journal*, 154, 36-42.

HAUG, J. E.

2009. The operational mentoring and liason team program as a model for assisting the development of an effective Afghan National Army. Master thesis, Military Art and Science, Forth Leavenworth.

HICKEY, G. C.

1965. *The American military advisor and his foreign counterpart: The case of Vietnam*, Santa Monica, CA, The RAND Cooperation.

HAALAND, T. L.

2008. *Small forces with a global outreach: role perceptions in the Norwegian Armed Forces after the Cold War*. no. 106, Unipub.

IISS

2009. A new approach to Afghanistan: Rigged vote sharpens strategic challenge. I Nicoll, A. (red.) *IISS Strategic Comments*. September: The International Institute for Strategic Studies.

LURÅS, H.

2010. Afghanistan: Faryab - maktforhold, konflikter og skiftende allianser. NUPI - Hvor hender det?. 8.

MARKS, J.

2007. The pitfalls of action and inaction: Civilian protection in MONUC's peacekeeping operations. *African Security Review*, 16, 67-80.

MARSHALL, D. H.,

2006. Training Iraqi Forces. *Marine Core Gazette*, 90, 58-62.

MATHIESEN, H.

2009. Et øyeblikksbilde fra Afghanistan. *Norsk militært tidsskrift*, 179, 36-41.

MÆLAND, B.

2004. *Skadeskutt idealisme: norsk offisersmoral i Kosovo*, Bergen, Eide.

NATO

2010. Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated, NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan. Brussel.

NYGARD, J.

2009. Norsk OMLT i Afghanistan: gjennomføring, utfordringer og erfaringer. Masteroppgave, Forsvarets Høgskole.

PARIS, R. & T. D. SISK

2009. *The Dilemmas of statebuilding: confronting the contradictions of postwar peace operations*. London, Routledge.

RAMSEY, R. D.

2006a. *Advising indigenous forces: American advisors in Korea, Vietnam, and El Salvador*, Forth Leavenworth: Kansas, Combat Studies Institute Press.

--- 2006b. *Advice for advisors: Suggestions and observations from Lawrence to the present*, Forth Leavenworth: Kansas, Combat Studies Institute Press.

ROTHCHILD, D. & ROEDER, P. G.

2005. *Sustainable peace: Power and democracy after civil wars*, Ithaca, N.Y., Cornell University Press.

RØKENES, T. H.

2005. Det språklige ingenmannsland. Den norske bataljonen i Kosovo, perioden 2002 - 2003. *Pacem*, 8, 25-32.

SIMONS, A.

2003. The military advisor as warrior-king and other "going native" temptations. I: Frese, P. R. & Harrell, M. C. (red.) *Anthropology and the United States military: Coming of Age in the twenty-first century*. New York: Palgrave Macmillan.

SOLBERG, R.

2010. Bistand på ville veier. *Aftenposten*, 06.12.10.

STEPHENSON, J., MCCALL, R. & SIMONIANS, A.

2010. *Not in our image: The challenges of effective peace-building*. Prism, Center for Complex Operations, 1, 123-132.

STØRE, J. G.

2009. Refleksmøte om "Norge i Afghanistan". Tale i Det norske studentersamfund, 14.05.2009. Oslo.

SUHRKE, A.

2009. The dangers of a tight embrace: externally assisted statebuilding in Afghanistan. I Paris & Sisk (red.) *The dilemmas of statebuilding: confronting the contradictions of postwar peace operations*. London: Routledge.

SYSE, H.

2005. The importance of protecting non-combatants. *Pacem*, 8, 49-55.

US ARMY

2006. Counterinsurgency. Field Manual 3-24. Headquarters, Department of Army.

WESTERMAN, E. B.

2008. Relegated to the backseat: Farm Gate and the failure of the US air advisory effort in South Vietnam, 1961-1963. I: Stoker, D. J. (red.) *Military Advising and Assistance: From mercenaries to privatization, 1815 - 2007*. London: Routledge.